

**KUCHUNGUZA UJINSIA NA MATUMIZI YA LUGHA KATIKA
METHALI ZA WAKURYA**

TIMANYWA FELICIAN

**TASINIFU INAYOWAKILISHWA KWA AJILI YA KUTIMIZA SEHEMU
YA SHARTI PEKEE LA KUTUNUKIWA SHAHADA YA UZAMILI
(M.A. KISWAHILI) YA CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA**

2017

UTHIBITISHO

Mimi Profesa **Emmanuel Mbogo**, ninathibitisha kuwa nimesoma tasnifu hii iitwayo Kuchunguza Ujinsia Katika Methali Za Wakurya na ninapendekeza ikubaliwe na Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania kwa ajili ya kutimiza sharti pekee la kutunukiwa Shahada ya Uzamili (M.A) ya Kiswahili ya Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania.

Profesa, Emmanuel Mbogo

(Msimamizi)

Tarehe: _____

HAKIMILIKI

Hairuhusiwi kuiga wala kunakili kwa namna yoyote sehemu yoyote ya tasnifu hii kwa njia yoyote kama vile, kielektroniki, kurudufu nakala, kurekodi au kwa njia yoyote ile bila ya idhini ya mwandishi au Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania kwa niaba.

TAMKO

Mimi, **Timanywa Felician**, ninathibitisha kuwa tasunifu hii ni kazi yangu halisi na haijawahi kuwasilishwa katika Chuo Kikuu kingine chochote kwa ajili ya kutunukiwa shahada kama hii au nyingine yoyote.

Saini

Tarehe

TABARUKU

Natabaruku tasunifu hii kwa mpendwa mke wangu Mary Kabale, na binti yangu kipenzi Ellen, wazazi wangu pamoja na nguli wa lugha ya Kiswahili.

SHUKURANI

Wengi hupenda kutangulia kushukuru watu lakini mimi ningependa kutoa shukrani zangu kwa Mungu Baba wa mbinguni asiye tazama urefu, sura au elimu ya mtu. Amenijalia afya njema na uhai wakati wote, hadi kuikamilisha tasinifu hii ni mapenzi yake. Profesa Emmanuel Mbogo, anastahili shukrani nyingi kwa juhudi zake katika kuniongoza na kunishauri vyema kwa kila hatua niliyopitia kuikamilisha tasinifu hii. Kongole pokea maana umenikuta katika bahari ya kutokujua na kukubali kuogela ndani ya kina kirefu na kuniokoa kwa kunileta kwenye ulimwengu wa kujua. Mibaraka ya Mwenyezi Mungu ikuandame kama mvua za masika.

Wahadhiri wangu wote shukrani zangu ziwafikie, nisipowataja sitoridhika moyoni mwangu, Kongole kwenu; Profesa T.S.Y.M.Sengo, Dr, M.Omary na Dr, Anna Kishe. Mchango wenu ni tunu kwangu maana mmenichakata vya kutosha kiasi kwamba ninajivunia uwepo wenu. Kukamilika kwa tasinifu hii pia juhudi zenu za kukubali kuusaliti usingizi na kujitoa mhanga dhidi yangu. Pia nipende kuwashukuru marafiki zangu wote kwa kukubali kunipa mwanya usio na bughudha katika kipindi chote cha kukusanya data, kuandika na kukamilisha tasinifu hii.kwa kuwataja wachache: Mr Jonas Mandolanga, Evaline Mgendi, na Muguta Philipo hamkusita kuniachia nafasi pindi mlipohitaji uwepo wangu katika mijadala ya kijamii. Zaidi nawashukuru wote ambao walihusika kwa namna moja au nyingine kufanya tasinifu hii ikamilike. Mwisho namshukuru mke wangu Mary Kabale kwa msaada wake mwingi wa mawazo na kunisaidia shughuli nyingine ambazo ningezifanya wakati nikiandika tasinifu hii. Ubarikiwe.

IKISIRI

Utafiti huu unahusu kuchunguza ujinsia katika methali za Wakurya ambapo lengo kuu lilikuwa ni kuchunguza jinsi ujinsia katika methali za Kikurya unavyijitokeza katika mahusiano kati ya mwanamke na mwanaume. Katika harakati za kukamilisha lengo hili data za utafiti zilikusanywa kwa mbinu ya hojaji pamoja na maswali ya madodoso kwa wakazi wa Halmashauri ya Wilaya ya Tarime Vijijini. Utafiti huu umetumia nadharia mbili yaani nadharia ya Ufeministi na nadharia ya Simiotiki. Matokeo ya utafiti yaanaonyesha kuwa ujinsia katika methali za Kikurya unajitokeza katika mahusiano kutokana na wanawake kunyanyasika, kuaonewa, kusalitiwa na hata kudharaulika kupitia vitu dhaifu na vinyonge. Kulingana na uchambuzi wa data, matokeo yanaonyesha kuwa ujinsia katika mahusiano baina ya mwanamke na mwanaume unatokana na vipaumbele vya jamii kuegemezwa katika upande mmoja yaani kwa wanaume na kuruhusu mwanamke kuamriwa baadhi ya mambo na mwanaume. Mila na desturi pia zimeonekana kuwa chachu ya uwepo wa ujinsia kupitia methali na mahusiano ya kijamii. Mwanamke anaonekana sana kuwa muathirika japo mwanamme anaonekana kuwa msababishi mkubwa wa viashiria vya ujinsia. Jamii inaonekana kumchukulia mwanamke kama mtu asiye na kwao kwa kuamini kuwa pindi anapolewa na kutolewa mahari ndio unakuwa mwanzo wake wa kupata makazi ya kudumu. Ujinsia pia unajitokeza kupitia mbinu anuwai za kisanaa ambazo husawiri wanaume kupitia vitu vyenye nguvu, uwezo na ujasiri mwingi ilhali wanawake wakionekana kusawiriwa kwa vitu vidhaifu, vinyonge vinyonge, laini na vyenye mvuto. Tamathali za semi zilizotafitiwa ni pamoja na sitiari, kejeli, tashbiha, tafsida na balagha au chuku. Mtafiti amebainisha jinsi ujinsia unavyojitokeza kupitia tamathali hizo.

YALIYOMO

UTHIBITISHO	ii
HAKIMILIKI	iii
TAMKO	iv
TABARUKU	v
SHUKURANI	vi
IKISIRI	vii
ORODHA YA MAJEDWALI	xii
SURA YA KWANZA	1
1.0 UTANGULIZI KWA UJUMLA	1
1.1 Utangulizi	1
1.2 Usuli wa Tatizo la Utafiti	1
1.3 Tatizo la Utafiti	5
1.4 Lengo kuu la Utafiti	6
1.5 Malengo Mahususi	6
1.6 Maswali ya Utafiti	6
1.7 Umuhimu wa Utafiti.....	7
1.8 Mipaka ya Utafiti	7
1.9 Matatizo ya Utafiti	8
1.10 Hitimisho.....	8
SURA YA PILI	9
2.0 MAPITIO YA KAZI TANGULIZI NA MKABALA WA	
KINADHARIA	9
2.1 Utangulizi	9

2.2	Ufafanuzi wa Methali.....	9
2.3	Chimbuko la Methali.....	12
2.4	Sifa za Msingi za Methali.....	13
2.5	Mbinu za Kisanaa.....	15
2.6	Utafiti Tangulizi katika Methali za Kikurya	16
2.7	Pengo la Utafiti.....	17
2.8	Mkabala wa Kinadharia	18
2.8.1	Nadharia ya Ufeministi	18
2.8.2	Sababu ya Kuteua Nadharia Hii	24
2.8.3	Mapungufu ya Nadhari hii ya Ufeministi	25
2.9	Nadharia ya Simiotiki.....	25
2.9.1	Sababu ya Kuteua Nadharia Hii	29
2.9.2	Udhaifu wa Nadharia ya Simiotiki.....	30
2.10	Hitimisho.....	30
	SURA YA TATU.....	31
3.0	MBINU NA ZANA ZA UTAFITI.....	31
3.1	Utangulizi	31
3.2	Umbo la Utafiti.....	31
3.3	Eneo la Utafiti	32
3.4	Usampulishaji.....	32
3.5	Kundi Lengwa	32
3.5.1	Uteuzi wa Watafitiwa.....	33
3.5.2	Umri	34
3.5.3	Jinsia.....	34

3.5.4	Kazi	34
3.6	Aina za Data	35
3.6.1	Data za Msingi	35
3.6.2	Data za Upili.....	35
3.7	Mbinu za Ukusanyaji wa Data	36
3.8	Vifaa Muhimu vya Utafiti	36
3.9	Maadili ya Utafiti	36
3.10	Hitimisho.....	37
	SURA YA NNE.....	38
4.0	UWASILISHAJI, UCHAMBUZI NA MJADALA WA DATA ZA UTAFITI	38
4.1	Utangulizi	38
4.2	Uwasilishaji na Ushambuzi wa Data.....	38
4.3	Ujinsia unavyojitokeza katika Methali za Kikurya	50
4.4	Sababu Zinazopelekea Kuwepo Kwa Ujinsia Katika Mahusiano Kati ya Mwanaume na Mwanamke	52
4.4.1	Mwanamke Kuchukuliwa Kama Chombo Duni	52
4.4.2	Ugandamizwaji Kupitia Mila	53
4.4.3	Unyanyasaji	53
4.4.4	Mila Potofu.....	54
4.4.5	Utabaka.....	54
4.5	Kuchambua Matumizi ya Lugha katika Methali za Kikurya Zinazohusu Ujinsia kwa Kutumia Nadharia ya Simiotiki	55
4.5.1	Matumizi ya Sitiari Katika Methali Za Kikurya	55

4.5.2	Matumizi ya Kejeli katika methali	55
4.5.3	Matumizi ya Tashbiha Katika Methali	56
4.5.4	Matumizi ya Tafsida Katika Methali	57
4.5.5	Balagha na Chuku	57
4.6	Hitimisho	57
SURA YA TANO		59
5.0	MAHITIMISHO, MAONI NA MAPENDEKEZO	59
5.1	Utangulizi	59
5.2	Mahitimisho	59
5.3	Maoni	60
5.4	Mapendekezo	61
MAREJELEO		62
VIAMBATANISHO.....		68

ORODHA YA MAJEDWALI

Jedwali 4.1:	Jinsia ya Washiriki	38
Jedwali 4.2:	Umri wa Washiriki	39
Jedwali 4.3:	Kazi za Washiriki	39
Jedwali 4.5:	Je, Unafahamu Methali Zozote za Kikurya?	40
Jedwali 4.6:	Je, Methali za Kikurya ni Kichocheo cha Ubaguzi wa Kijinsia Katika Uhusiano wa Mwanamke na Mwanaume?	41
Jedwali 4.7:	Je, Wanawake Hupambanuliwa na Vitu Vyenye Sifa Gani Katika Methali za Kikurya?	42
Jedwali 4.8:	Je, Wanaume Hupambanuliwa na Vitu Vyenye Sifa Gani Katika Methali za Kikurya?	43
Jedwali 4.9:	Abhaiseke Neente Chaitara (Wasichana Ni Fito Za Kutengenezea Ghara)	44
Jedwali 4.10:	Mokali Atana Robhaaraa (Mwanamke Hamiliki Ardhi)	45
Jedwali 4.11:	Wanyamokari Agotaara Kimura, Mona Sarigoko Igutuna Nsenye (Mwenye Mke Anayetembea Kiume Ni Kama Jogoo Atafutaye Jike)	46
Jedwali. 4.12:	Ohetere Igo Kye Ndahu Ye Sesse (Umeolewa Bila Mahari Kama Mbwa Aliyehasiwa)	47
Jedwali 4.13:	Ong'aina Nyoko, Si Ise Hai Aregenda Ahike (Mdanganye Mama Yako Lakini Baba Yako Kamwe Atatembea Afike)	48

SURA YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI KWA UJUMLA

1.1 Utangulizi

Sura hii ya utafiti inahusu kuchunguza namna ujinsia unavyojitokeza katika mahusiano kati ya mwanamke na mwanaume katika methali za Wakurya. Sura hii imegawanyika katika sehemu ambazo zinawasilisha kuhusu; usuli wa tatizo, tatizo la utafiti, malengo ya utafiti, maswali ya utafiti, umuhimu wa utafiti, mipaka ya utafiti na matatizo ya utafiti.

1.2 Usuli wa Tatizo la Utafiti

Watu huzaliwa wakiwa na jinsia ya kike au ya kiume na kutokana na malezi pamoja na mgawanyo wa majukumu ya kijamii, huwa wanaume au wanawake. Majukumu ya kijinsia hutofautiana kati ya nchi moja na nchi nyingine, kati ya kabila moja na jingine. Katika mahusiano bora ya kijinsia ni lazima haki za kijinsia ziheshimiwe (Majani, 2013).

Kamusi ya Kiswahili Sanifu (2004) inaeleza kuwa jinsia ni hali ya kuwa mtu wa kiume au wa kike. Jinsia ni hali ya kuwa wa aina ya kike au kiume pia ni hali ambayo mtu amezaliwa nayo. Mwanadamu anaweza kuzaliwa na jinsi ya kike au kiume. Akizaliwa na jinsi ya kike huitwa mke na akizaliwa na jinsi ya kiume huitwa mume. Jinsia ni neno pana linalotumika kuelezea mambo mengi ya tabia za binadamu ikiwa ni pamoja na maarifa ya ngono, imani, mtazamo, mawazo, hisia, maaadili na tabia. Neno jinsia limepanuka na kupata matumizi zaidi kuliko vile lilivyotumika awali. Suala la ujinsia lina maana ya kujaribu kuleta usawa kati ya

wake na wanaume, kuwapa wanawake nafasi zaidi katika jamii ili waweze kushiriki kikamilifu katika harakati za kisiasa, na uchumi, wachukue nafasi muhimu katika ngazi za utawala, isiwe mwanamke ni kupika, kuzaa na kulea watoto tu (Mumbo na Ngamia, 2004). Hivyo, Jinsia ni suala la mahusiano kati ya wanaume na wanawake yanayoamuliwa na mila na desturi za jamii husika ambayo hutoa mgawanyo wa kazi, wajibu na majukumu kwa jinsia hizi mbili, hivyo sio maumbile ya kibaiolojia ya viungo vya uzazi yanayoamua jinsia ya mtu.

Jinsia na athari yake katika matumizi ya lugha ilichipuka kama tatizo, wakati wa kongamano la dunia kujadili hadhi ya wanawake nchini Mexico mwaka wa 1975. Baada ya mapendekezo kuratibishwa mwaka 1989, shirika la Umoja wa Mataifa la Elimu, Sayansi na Utamaduni, UNESCO; lilichapisha kijitabu cha vielelezo vya uandishi kinachozuia matumizi ya jinsia ya lugha baguzi kama njia ya kutoa mwongozo kwa waandishi wa fasihi simulizi na andishi.

Kitabu kingine cha maagizo ya matumizi ya jinsia isiyobagua; maarufu kama "*Non-sexist administrative manual*", kilichochapishwa mwaka wa 2002 na kitengo cha maswala ya wanawake katika chuo kikuu cha Malaga, Uhispania, kilitafiti kuwa 'lugha hukua kulingana na matarajio na mahitaji ya jamii na kwamba katika jamii kama ya sasa inayopigia debe usawa wa kijinsia, lugha bila shaka itatumiwa kama chombo cha mabadiliko na pia kielelezo cha usawa.

Aliaga Jimenez (2002) hata hivyo anasisitiza kuwa wale wasiojua historia ya lugha ndio huenda wakakerwa zaidi na matumizi tata ya jinsia na matamshi.

Na pia kulingana na Irene Giacobbe kutoka katika taasisi ya nguvu ya jinsia anasisitiza kuwa Italia ni nchi isiyokuwa na wanawake wengi wanaoshikilia nyadhifa za uongozi wa ngazi ya juu na hivyo anakiri kuwa usawa wa kijinsia utapatikana ikiwa jamii itazingatia usawa wa kijinsia wa matamshi ya lugha, la sivyote mjadala huu utasalia gumzo tu bila mbinu mbadala wa kuboresha uhusiano baina ya wake na waume kijamii na kilugha. Kuna hitajika uwazi katika masuala ya ujinsia kama njia ya kukinga na kuboresha usawa.

Elimu bora ya ujinsia inawawezesha watu kufurahia ujinsia wao, na pia inampa fursa mtu kufanya maamuzi juu ya mwili wake, kinyume na hapo ni ugandamizaji. Katika mahusiano bora ya kijinsia ni lazima haki za jinsia ziheshimiwe. Msichana anayo haki ya kutawala mwili wake mwenyewe na kuamua kuhusu mahusiano yake na wengine kwa namana ambayo inadumisha afya na ustawi wake kwa mujibu wa sheria na taratibu za jamii (Majani, 2013).

Wakurya (Abakuria) ni kabila la watu wanaoishi katika Halmashauri ya Wilaya ya Tarime mjini, Halmashauri ya Wilaya ya Tarime vijijini, Wilaya ya Rorya na Serengeti kwenye mkoa wa Mara, kaskazini mwa Tanzania na katika wilaya za magharibi na Mashariki mwa mkoa wa Nyanza katika sehemu ya kusini Mashariki ya Kenya. Lugha yao ni Kikuria. Wakurya ni wakulima na wafugaji. Wakurya wa nchini Kenya wamejikita sana kwenye kilimo na Wakurya wa nchini Tanzania wamejikita sana katika ufugaji.

Wakurya wamegawanyika katika makabila madogo madogo au koo kumi na sita ambazo ni Nyabasi, Bakira, Bairege (wanaoishi katika wilaya za nchini Kenya na

Tanzania), Batimbaru, Banyamongo, Bakenye, Basimbiti, Basweta, Barenchoka, Baikoma, Bamerani na wengineo. Wakurya wanayo maneno yaliyozoeleka katika kutanabaisha jinsia ya kike yaani Umukari (mwanamke), Umwiseke (Binti) na kwa upande wa jinsia ya kiume Omusacha (mwanaume), Umumura (Kijana wa kiume). Katika suala la kuoza wanapenda sana kuoza wanawake wengi. Kwa upande wa wanawake ambao wakubahatika kupata watoto (tasa) au ambao wamebahatika kuzaa watoto wa kike tu huruhusiwa kuoza wanawake wenzio (nyumbantobhu). Pia Wakurya ni miongoni mwa makabila ambayo hupendelea kukeketa watoto wa kike. Mila hutumika kama kigandamizi cha jinsia ya kike.

Ujinsia ni miongoni mwa masuala muhimu ambayo jamii yoyote ile inapaswa kupata elimu yake ili kuweza kuleta muumano sawia wa mawazo. Licha ya kuwa ujinsia unasababishwa na mifumo ya kiutamaduni hususani mila na desturi bado watafiti hawajajikita sana katika kulitafiti suala hili hususani katika methali. Methali ni usemi mfupi wa kimapokeo unaodokeza kwa muhtasari fikra au mafunzo mazito yatokanayo na uzoefu wa maisha ya jamii husika. Kugundua nyakati za utungaji wa methali fulani huweza kupatikana katika methali zenyewe pengine zinataja majina ya watu wakuu wa zamani. Methali zimekuwa zikiundwa kadri mwanadamu anavyozidi kupata tajriba ya mtu fulani au ya jamii husika. Methali huchukua muda mrefu kutolewa kwa sababu msingi wake unasababisha kutolewa na tajriba ya mtu. Hii ina maana kwamba kabla mtu hajapata tajriba ya jambo fulani hata methali haiwezi kutokea (Mulokozi, 1999).

Methali hutokea kwa sababu kadha na kwa njia nyingi. Zipo ambazo huanza kwa

maelezo ya kawaida na hatimaye huinuliwa na kupewa hadhi ya methali. Nyingine hujitokeza baada ya matumizi ya tamathali zenye ishara za mlingano katika matukio fulani. Ujinsia huweza kujibainisha kupitia umbo la methali au maana ya methali japokuwa pia methali ni chanzo cha kumulika maadili na utamaduni wa jamii husika Baada ya kuyatalii maandiko na tafiti mbalimbali nilibaini kuwa suala la ujinsia katika methali za kabila la wakurya halijafanyiwa utafiti kwa maana watafiti wengi walijikita katika kuchunguza matumizi ya methali, dhana ya methali na usawa katika methali hususani katika jamii ya Wanyilamba, Wahaya na Wasambaa tofauti na kabila la Wakurya. Na baadhi ya tafiti hizo ni utafiti wa Mtesigwa (2013), Theonestina (2011) na Mulugu (2011). Kwa hiyo, sababu hii ndiyo ilinipa msukumo wa kufanya utafiti huu ili kuchunguza ujinsia katika methali za Wakurya. Kwa kufanya hivi niliona italeti hamasa ya kuelewa jamii ya Wakurya kwa upana wake na kuwa kichocheo kwa watafiti wengine kujishughulisha katika kulitafiti kabila hili. Hali hii ni kutokana na mahusiano ya mwanawake na mwanaume kutoweka kulingana na mabadiliko ya kijamii.

Hivyo, Utafiti huu nalenga kuchunguza ujinsia katika methali za Wakurya ili kuibua mahusiano ya kijinsia baina ya mwanawake na mwanaume na jinsi yanavyosawiriwa katika methali.

1.3 Tatizo la Utafiti

Utafiti huu unalenga kuchunguza ujinsia unavyojitokeza katika methali za jamii ya Wakurya japo wapo watafiti ambao wamefanya utafiti wao kuhusiana na methali za makabila mengine tofauti na kabila la Wakurya, pia watafiti hawa

hawakujishughulisha kabisa na kipengele cha ujinsia. Watafiti hao baadhi yao ni Kahwa (2014), Mtesigwa (2013), Theonestina (2011) na Mulugu (2011). Methali katika jamii yoyote ile zina nafasi kubwa ya kuonya, kuelimisha, kukosoa na kuunganisha jamii. Matumizi ya methali yanaweza kuwa chanzo cha kubomoa ama kujenga jamii kulingana na matumizi yake. Hivyo, tatizo la utafiti huu ni kuchunguza suala la ujinsia katika methali za Wakurya ili kuweza kubainisha jinsi methali zinavyotumika kuibua mahusiano baina ya mwanamke na mwanaume katika jamii ya Wakurya.

1.4 Lengo kuu la Utafiti

Kuchunguza jinsi ujinsia na matumizi ya lugha katika methali za Wakurya unavyojitokeza katika mahusiano kati ya mwanamke na mwanaume.

1.5 Malengo Mahususi

Utafiti huu una jumla ya malengo mahususi matatu ambayo ni;

- i) Kuainisha methali za ujinsia katika jamii ya Wakurya.
- ii) Kubainisha ujinsia unavyojitokeza katika uhusiano kati ya mwanamke na mwanaume katika methali za Kikurya.
- iii) Kuchambua vipengele vya lugha katika methali za Kikurya vinavyohusu ujinsia.

1.6 Maswali ya Utafiti

Maswali ya utafiti yanatokana na malengo mahususi. Utafiti huu unalenga kujibu maswali yafuatayo;

- i) Je, Ujinsia unajitokeza vipi katika methali za Wakurya?

- ii) Je, ni sababu zipi zinazopelekea uwepo wa ujinsia katika uhusiano kati ya mwanamke na mwanaume katika methali za Kikurya?
- iii) Je, ni vipengele gani vya lugha vinavyojitokeza katika methali za Kikurya vinavyohusu ujinsia?

1.7 Umuhimu wa Utafiti

Utafiti huu una mchango katika nadharia ya fasihi hususani fasihi simulizi kwa kuchunguza ujinsia katika methali na fani za methali hizo. Pili, kuibua ari ya watafiti wengine kuwa na hamu ya kutafiti zaidi kabila la Wakurya. Tatu, kufahamu na kuelewa kwa undani zaidi mbinu za kisanii zinazojitokeza katika methali za Kikurya kwa kushadidia ujinsia. Nne, unasaidia jamii ya wanafasihi kujituma katika kuzitafiti methali za makabila ya Kitanzania. Hadhalika, Utafiti huu unaweza kutumiwa kama marejeleo ya tafiti zingine katika uwanja wa fasihi na kuzielewa vyema njia za utafiti zilizotumika.

1.8 Mipaka ya Utafiti

Utafiti huu ulifanyika katika mkoa wa Mara hususani katika Halmashauri ya Wilaya ya Tarime vijijini ambayo ni miongoni mwa Halmashauri za Wilaya ya Tarime. Mkoa wa Mara unaundwa na Wilaya ya Tarime, Rorya, Serengeti, Butiama, Bunda, Musoma vijijini na Musoma mjini. Eneo hili la Halmashauri ya Wilaya ya Tarime vijijini lilichaguliwa kwa sababu lilikuwa ni eneo la karibu na rahisi kwa mtafiti kwenda kukusanya data. Katika fani nitamakinika na kipengele cha lugha kwa sababu ndio nyezo kubwa katika utafiti huu na miongoni mwa vipengele vya lugha ni tamathali za semi.

1.9 Matatizo ya Utafiti

Katika utafiti wa aina yoyote ile matatizo huweza kutokea au kumkumba mtafiti wakati wa kuufanya utafiti wake. Hii ni kutokana na ukweli kwamba hakuna kazi inayokosa kasoro au matatizo, pamoja na vikwazo vidogo vidogo hivi havitaweza kuathili ukusanyaji na uchambuzi wa data za utafiti huu. Matatizo hayo yalikuwa ni umbali kati ya mtafiti na msimamizi wake lakini tatizo hili halikuweza kuathiri ukusanyaji, uchambuzi na uwasilishaji wa data kwa sababu nilitafuta namna ya kuweza kukutana na msimamizi wangu.

Aidha, tatizo lingine lilikuwa ni mtafiti kutoimanya sawa sawa lugha ya Kikurya, hiyo mtafiti alitafuta mkalimani wa kuweza kuitafsiri lugha ya Kikurya ili aweze kuzipata data kwa usahihi.

1.10 Hitimisho

Katika sehemu hii ya kwanza mambo ya msingi yalijadiliwa kwa ufupi na kutupatia picha nzima ya utafiti katika kuchunguza ujinsia kwenye methali za kikurya. Mambo yaliyojadiliwa katika sehemu hii ni pamoja na; utangulizi, usuli wa tatizo, tatizo la utafiti, lengo kuu la utafiti, na lengo mahususi la utafiti, Maswala ya utafiti, Umuhimu wa Utafiti, mipaka ya utafiti na matatizo ya utafiti. Sura inayofuata inahusu mapitio ya kazi tangulizi na mkabala wa kinadharia.

SURA YA PILI

2.0 MAPITIO YA KAZI TANGULIZI NA MKABALA WA KINADHARIA

2.1 Utangulizi

Mapitio ya kazi tangulizi hubainisha machapisho mbalimbali ya utafiti kwa mtafiti. Kazi tangulizi humpa mtafiti msingi wa kinadharia na kuzifahamu kanuni zilizozingatiwa kwa kuangalia watafiti waliotangulia (Kombo na Tromp, 2011). Mtafiti hupata fursa ya kupata uelewa mpana juu ya kile anachotakiwa kukitafiti na mapitio haya pia humjenga mtafiti kuboresha jambo atakalofanyia utafiti. Hivyo mtafiti hupata fursa ya kuepuka kurudia yale yote ambayo yalikuwisha andikwa na watafiti wengine.

2.2 Ufafanuzi wa Methali

Methali ni semi fupi zinazosheheni fumbo juu ya ukweli wa maisha ya binadamu na huwa na umbo maalum. Mafumbo haya huwa yanalenga kufikisha ukweli bila ya kukwaza walengwa (Simiyu, 2013). Kamusi ya Kiswahili Sanifu (2004) inaeleza kuwa methali ni usemi wa kisanii wa kimapokeo unaofikiriwa na jamii kuwa kweli na unaotumiwa kufumbia au kupigia mfano. Ufafanuzi huu hautofautiani na ule wa Ndalu na King'ei (1988) unaoesema kuwa methali ni usemi wenye fumbo lenye falsafa nzito lenye utata na mguso wa jamii ambao ni msemu wenye ukale uliorithishwa kwa njia ya masimulizi kutoka kizazi hadi kizazi.

Katika jamii zote za ulimwengu utanzu wa methali ni mojawapo wa tanzu za sanaa ambazo hutambuliwa haraka kutokana na lugha yake, muundo na yaliyomo. Muundo

wa methali unaweza kutumia mbinu maalum za lugha au kishairi zinazochangia katika kukumbukika kwake. Kitanzu cha methali kimeshughulikiwa kwa upana mkubwa katika jamii mbalimbali za ulimwengu, katika taaluma inayojulikana kama paremiolojia (Wamitila, 2004).

Methali ni utanzu unaotegemea sana fani nyingine ili uweze kukua na kuenea, mfano; maongezi au majadiliano mazito. Na kipera hiki ni sanaa elekezi kwani hutumiwa kufafanua na kukazia jambo linalozungumzwa ili lieleweke vizuri. Methali inaweza kuwa na umbo au mtindo wa kishairi. Methali ni njia ya mkato ya kuelimisha, kuadilisha, kukosoa na kuelekeza jamii hususani vijana katika kuzingatia tunu za jadi kwa kina ndani ya mazingira ya uasili ya jamii (Mbonde, 2005).

Mulokozi (1996) anafafanua kuwa methali ni semi fupi zenye kuelezea kwa muhtasari fikra au mafunzo mazito yaliyotokana na uzoefu wa kijamii. Mara nyingi mawazo hayo huelezwa kwa kutumia tamathali hasa sitiari na mafumbo. Methali nyingi huwa na muundo wenye sehemu mbili. Sehemu ya kwanza huanzisha wazo fulani na sehemu ya pili hulikanusha au kulikamilisha.

Methali ni maneno ya hekima na busara ambayo hutolewa na mtu mmoja na baadaye maana ya maneno hutolewa. Jambo la msingi katika kutoa maana ama fasili ya methali ni kuangalia mazingira. (Tafsiri yangu).

Kamusi ya Kiswahili Sanifu (1981) Inafafanua kuwa, Methali ni kifungu cha maneno yanayotumiwa pamoja kisanii kwa njia ya kufumba au kupigia mfano na ambacho

kinachukua maana ndefu na pana kuliko maneno yenyewe yanayotumiwa; muhtasari wa maneno ya kisanii wenye maana pana. Methali ni msembo wa kimapokeo ambao una muundo fulani mahsusi unaokumbukika na unaokusudiwa, kuelezeka, kuadhibu, kusuta, kulaumu na kushauri. Maana ya methali ni muhimu kuzingatia kwa undani muktadha wa matumizi yake (Ndalu, 1997).

Mlacha, (1981) Kwa hakika methali ni mkusanyiko wa mambo mengi: ujuzi wa lugha, shuhuda za vitendo, matukio mbalimbali, hekima kubwa. Ngole na Honero (1981) wao wanaeleza kuwa methali ni aina moja ya usemi mzito na ambao unakusudiwa kusema jambo maalum lakini kwa namna ya fumbo. Usemi huu mara nyingi hukusudiwa kusema jambo maalum kwa njia ya kuonya, kumuongoza na kumwadibisha mwanadamu.

Pia katika mwendelezo wa kutoa fafanuzi za maana ya methali tunaona kuwa ni kipera cha semi katika fasihi simulizi. Kwa umbile la nje methali huwa na muundo maalum, muundo wenye pande mbili. Upande mmoja wa methali huwa unaeleza mazoea au tabia ya mtu au kitu juu ya utendaji wa jambo na upande wa pili unaeleza matokeo yatokananyo na mazoea hayo au tabia hiyoambayo imeelezwa upande wa kwanza (Ngole na Honero, 1981).

Hivyo, methali ni usemi mfupi wenye maana pana na busara au hekima ulio na mizizi katika jamii fulani na unaoelimisha, kuasa au kukejeli watu au vitendo fulani katika jamii lakini kwa njia iliyofumbwa na kuwekewa tafsida. Jamii tofauti zina methali tofauti kuambatana na utamaduni na mila zilizomo. Kwa upande mwingine methali hubadilika na nyingine mpya kuibuka kuambatana na maeneo ya kijiografia.

2.3 Chimbuko la Methali

Kwa mujibu wa Mtesigwa (1989) kuna mitazamo mitatu kuhusu chimbuko la methali. Mtazamo wa kwanza ni kuwa chimbuko la methali ni Visasili. Mfano, nyama ya ulimi huonya. Methali hii imetokana na masimulizi ya Kiswahili yaliyomhusu mfalme. Mtazamo huu unaungwa mkono na Miruka (1994) anaposema kuwa Methali hutokana na uzoefu wa maisha ya kila siku ya wanajamii kwa kutumia falsafa na msimamo wa maisha ya jamii yao. Kwa hali hii ni kielelezo cha utashi wa uhai wa jamii husika, historia na falsafa ya utu wa binadamu, hekima na busara.

Pili, Mtesigwa (Ameishatajwa) chimbuko la methali ni kutokana na maoni na uzoefu fulani wa kihistoria. Mfano, kesho kesho haikumua mzungu. Tapo hili linashadidiwa na Madumulla (1995) anasema kuwa methali ziliibuka kutokana na uzoefu wa kila siku wa watu na pia kutokana na kuchunguza matukio ya maumbile. Pia wazo hili linaungwa mkono na Mohamed (1974) kwa kudai kuwa methali ziliibuka tangu binadamu alipoanza kutumia lugha ili kukidhi mawasiliano na kueleza hisia zake za ndani na za jamii yake. Methali haziwezi kuzuka nje ya jamii. Methali isipochipuka kwenye jamii husika haiwezi kueleweka kwa urahisi katika jamii lengwa maana itakuwa kinyume na mazingira ya jamii hiyo na itakosa ukweli kuhusiana na hali halisi ya jamii. Kwa mfano, Katika nchi za Ulaya, methali zilianza kutambuliwa tangu enzi za Wagiriki wa kale na hasa zama za wanafalsafa maarufu kama vile, Plato, Aristotle na Socrates. Katika enzi hizo methali ziliitwa semi za hekima zilizokuwa ghala za kuhifadhi na pia kisima cha kuchota hekima na busara ya jamii. Nchini China tangu zama za wanafalsafa kama vile Confusius methali zilizuka kupitia hekima za jadi za Kichina na kuzirithisha kutoka kizazi hadi kizazi. Methali

hutupa maarifa, hutupa ukweli kwa kifupi, hufanana katika lugha mbalimbali za nchi kadha za ulimwengu, hutumika hasa na wazee kufundishia vijana na watoto hali ya maisha duniani (Byera, 1978).

Tatu, Mtesigwa (Ameishatajwa) chimbuko la methali ni uchunguzi wa vitu katika mazingira, tabia na mienendo ya watu katika jamii. Mfano, maji ya mto hayaogwi mara mbili au moto hauvukwi mara mbili, Methali hizi kiujumla zinahimiza utendaji kazi. Nyembezi (1963) anaeleza kwamba methali huzuka kutokana na vyanzo mbalimbali katika masimulizi ya jamii. Na anazidi kuisitiza kuwa idadi kubwa ya methali chimbuko lake ni uzingatiaji wa tabia za binadamu na wanyama pia vitu mbalimbali vilivyo katika mazingira. Hii inadhihirisha kuwa jamii na mazingira ni kiini au chimbuko la methali. Chinua Achebe katika kitabu chake cha *Things Fall Apart* (1958) anaeleza kuwa methali ni mafuta ya mawese ambayo kwayo maneno huliwa.

2.4 Sifa za Msingi za Methali

Kimsingi methali ni fani ambayo hutumika sana katika lugha ya masimulizi kuliko katika lugha ya maandishi. Pengine hii ni kwa sababu methali huchochea kwa urahisi zaidi kuendelea kwa maongezi au mjadala baina ya watu wanaoongea huku wanaonana uso kwa uso kuliko uhusiano uliopo baina ya mwandishi na msomaji katika fasihi andishi. Matumizi ya methali huleta mawasiliano ya maana sana kuhusu mambo maalum (Nsookwa, 2011).

Endapo tutachukulia lugha ya mazungumzo kama fani kamili ya fasihi simulizi na lugha ya maandishi kama fani nyingine kamili ya fasihi andishi basi tunaweza

kuziona methali kama utanzu mmojawapo uliopea zaidi katika fani ya fasihi simulizi kuliko katika fani yafasihi andishi. Ila ni muhimu pia kukumbuka kuwa fasihi andishi ni tunda la fasihi simulizi. Dhima yake kwa upande wa fasihi simulizi ni kuhifadhi zaidi kuliko kuumba.

Ruth Finnegan, (1970), anasema kwamba lugha za binadamu zina utajiri mwingi wa methali lakini utajiri huu umezagaa na kupindukia hasa katika lugha za kiafrika, hususani katika eneo la lugha za kibantu kusini mwa Ikweta na pia katika lugha za Kinegro huko Afrika Magharibi. Huko zilikozagaa methali ni utanzu ulio hai sana na uliojaa lugha yenye nguvu na maisha, urari wa maneno na busara nzito ya jamii.

Kwa hakika methali ni mfano halisi wa sanaa ya maneno yaliyoteuliwa kwa uangalifu mkubwa ili kutimiza mambo makubwa mawili; kwanza ni kuchora picha ya hali halisi ya jambo na pili ni kupatanisha hiyo hali na funzo au maadili fulani yanayokusudiwa katika jamii ile.

Kwa hali hii sanaa ya methali hutegemea sana uteuzi wa maneno na ufundi wa kuyapanga ili kupatanisha sawa sawa. Lugha teuzi inapotumika haina budi kuyachapua na kuyauhisha mazungumzo. Hoja inapambanuliwa na (Makombo na wenzake, 2006) wanabainisha kuwa lugha ya jamii hueleza mambo mengi kuihusu jamii husika. Kwa mzungumzaji methali huakisi barabara mawazo yake na kumwezesha kuyatoa kwa busara na wazi wazi. Kwa msikilizaji methali humzamisha katika fikra za kupima na kuchambua maana iliyokusudiwa na msemaji kutokana na kuyapatanisha maneno ya methali na ukweli ulio katika maisha.

2.5 Mbinu za Kisanaa

Sehemu hii inapambanua lugha za kiishara zinazotumika katika kuunda methali, Kwa ujumla urari wa maneno, busara iliyomo na mvuto wa lugha ndizo nguzo kuu ambazo huunda methali na pia kuzitegemeza. Mulokozi (1996) anasema ya kwamba methali ina pande mbili. Sehemu ya kwanza huwa ile inayoanzisha wazo fulani. Ngole na Honero (2002) wanakiita kipande hiki Mazoea, Tabia au Hali halisi. Sehemu ya pili ni ile inayoonyesha Matokeo ya ukamilishwaji wa wazo hilo.

Wamitila (2001) anasema kuwa methali ina vipashio viwili yaani Kipashio cha Wazo na Kipashio cha Ukamilishwaji wa Wazo hilo, hivyo anasisitiza kuwa methali haiwezi kukamilika iwapo kipande kimojawapo kitakosekana. Pia anagusia mbinu za kisanaa zinazotumiwa ili kuunda hivi vipande viwili vya methali. kwanza ni utumiaji wa Sitiari na pili ni utumiaji wa Ukinzani ambao anauita ukweli-kinzani (Paradoksia). Mifano ifuatayo inadhihirisha mbinu hizi: Hali ya Ukinzani, Mpanda ngazi hushuka, ashibaye hamjui mwenye njaa, Mgeni ni kipofu ingawa ana macho, kwemda mbio sio kufika. Pia zipo mbinu nyingine kadhaa za kisanaa zinazoeleza muundo wa methali.

Mtesigwa (1989) ametaja kwa kina baadhi ya mbinu zinazojitokeza katika methali nyingi ambazo zinafungamana na utumiaji wa tamathali mbalimbali za semi kama vile Tashbiha ambapo mbinu hii hutumika pale ambapo mambo au hali mbili zinazozungumziwa na kulinganishwa zina ufanano fulani mathalani katika vitendo, umbo na tabia. Kwa mfano: Utajiri ni kama umande, Ufalme ni kama mvua, Ujana ni kama moshi. Kejeli, mifano yake ni kama: wagombanao hupatana, Wema ujinga,

Bure ghali, Mfinyanzi hulia gaeni. Balagha iliyochanganywa na Chuku Mifano: Uwapo mtulivu, utayaona macho ya jongoo, taratibu wa kobe humfikisha bahari ya Hindi, chovya chovya humaliza buyu la asali, Ukimfukuza sana mjusi atageuka nyoka. Sitiari Mifano: Mapenzi ni maua popote humea, Ulimi ni upanga, Mtoto wa nyoka ni nyoka. Hali hii inadhihirisha kuwa tamathali za semi ndicho kisima kikubwa ambacho hutumiwa katika kuunda methali katika ujumla wake.

2.6 Utafiti Tangulizi katika Methali za Kikurya

Keya na wenzake (1985) katika kusesitiza umuhimu wa mtafiti kusoma na kutalii kwa makini na undani zaidi yale yaliyoandikwa awali kuhusu somo lake la utafiti anasema kuwa ni jambo lisilo la busara kwa mtafiti kutojaribu kujifaidishia kutokana na tafiti za awali kuhusu somo lake. Ni kwa kuzisoma kazi za awali ndipo mtafiti hupata kuzama zaidi katika somo lake na hivi kumpanua mtazamo wake. Kwa hali hii jambo linalojitokeza ni kwamba utafiti haufanyiki katika ombwe tupu kuna kuwa na mengine ambayo yanahusiana na somo husika la utafiti.

Mtesigwa (2016) alifanya utafiti wa kuchunguza matumizi ya methali katika jamii ya Wanyilamba. Katika utafiti wake aliweza kubainisha kazi za methali kuwa ni kuitambulisha jamii, ni chombo kinachoibua hisia za wanajamii kutokana na sanaa iliyomo katika methali yenyewe ili kuwasilisha ujumbe kikamilifu, kusuluhisha migogoro hasa katika mahakama. Pia aliendelea kusema kuwa husawazisha, hupatanisha na kuondoa kabisa kutoelewana. Ni chombo cha kuchochea na kuibua hisia za wanajamii ili watende jambo. Maelezo ya kina kuhusiana na utafiti huu ni kuwa katika matumizi halisi methali huweza kutumiwa katika nyanja zaidi ya moja

na hivyo kuwa na maana nyingi kulingana na mazingira inamotumiwa. Kwa hali hii Mtesigwa alilenga kufuatilia suala hili ili kuchunguza mazingira mbalimbali ya methali na kuona pia iwapo maana zinazotolewa ni zilezile au zinaachana kulingana na mazingira.

Theonestina (2011) katika utafiti wake alijishughulisha na dhana ya methali kwa kujikita katika kabila la Wahaya. Kwa kufanya hivyo hakuweza kujishughulisha na kabila jingine tofauti na hilo na zaidi alijikita katika dhana ya methali. Aliweza kubainisha kuwa methali ni pambo la lugha maana huwa zimesheheni mila, kaida na tamaduni za jamii husika.

Mulugu (2011) yeye alijishughulisha na suala la usawa ambao unajitokeza katika methali za Kisambaa hivyo katika kuitafiti kazi yake aliweza kuchambua methali za kisambaa huku akionyesha jinsi usawa unavyojitokeza katika methali hizo. Senyamanza (2014) anafafanua kuwa mbunifu hujitahidi kutafuta mbinu mbalimbali ili kuunda kazi iliyo bora, wakati mwingine huweza kuvuka kiwango cha jamii ya ubunifu kwa kuwa mbele ya wakati. Kutokana na kutalii kazi za watafiti mbalimbali pamoja na hawa waliokwisha tajwa nilibaini kuwa utafiti wa kuhusiana na methali katika jamii ya wakurya haupo, hivyo hali hii ndiyo iliyonisukuma kufanya utafiti unaohusiana na ujinsia katika methali za wakurya.

2.7 Pengo la Utafiti

Katika kutalii majarida na tafiti mbalimbali ziliokwisha kufanywa nilibaini kuwa watafiti wengi walijikita katika kuchunguza dhana, dhima na matumizi ya methali

katika makabila mbalimbali na kuacha pengo kuhusu suala la ujinsia uliomo katika methali. Baadhi ya tafiti nilizozitalii ni pamoja na utafiti wa Kahwa (2014), Mtesigwa (2013), Theonestina (2011), na Mulugu (2011). Kwa hiyo kipengele hiki cha ujinsia bado hakijafanyiwa utafiti na watafiti wa fasihi simulizi hususani katika methali za jamii ya Wakurya. Hivyo ni dhahiri kuwa kipengele hiki hakijashughulikiwa na kwa kuliona hilo nilionelea kuwa ipo haja kubwa ya kufanya utafiti wa uhakika kuhusu suala la ujinsia katika methali za Wakurya.

2.8 Mkabala wa Kinadharia

Utafiti huu uliongozwa na nadharia mbili ambazo ni Ufeministi na Simiotiki. Nadharia ya Ufeministi ilitumika katika kuchambua lengo la kwanza na lengo la pili. Nadharia ya simiotiki katika utafiti huu ilitumika katika kuchambua lengo la tatu.

2.8.1 Nadharia ya Ufeministi

Kimsingi Ufeministi ni nadharia ambayo imeweka msingi na msukumo mkubwa pamoja na nia ya kupigania ukombozi wa mwanamke kutokana na pingu za kiutamaduni, kidini, kijamii, kisiasa na kiuchumi, pingu ambazo zimejengeka kwenye misimamo na itikadi ya kiume. Wafula na Njogu (2007) wanasema, “Ufeministi ni nadharia inayoangalia na kujaribu kutatua matatizo yanayowakabili wanawake katika jamii inayotawaliwa na wanaume. Matatizo ya wanawake yanahusiana na yanasababishwa na jinsia”. Hii ina maana kwamba shida nyingi zinazowakumba wanawake zimejengeka katika misingi ya jinsia yao. Hali kadhalika Simiyu (2013) anasisitiza kwa kusema kuwa “Nadharia hii hujaribu kukiuka

mitazamo ya kiume. Inadhamiria kuonesha kuwa uhusiano kati ya mme na mke ni mambo ya kati zaidi katika jamii". Waasisi wa nadharia hii hudai kuwa tahakiki za jadi zimekandamiza mijadala kuhusu jambo ambalo linaonekana ni la manufaa kwa wanaume. Birke (1986), Ufeministi ni dhana inayoelezea hali ya tendo la wanawake wanaodai kujieleza katika jamii mbali na wanaume wanaounga mkono jitihada za wanawake hao. Ni dhana inayopinga mfumo dume.

Wanawake wamekuwa wakipigania haki zao katika kipindi chote ambacho binadamu ameitawala sayari hii, Kinadharia maswala ya kifeministi yalianza kuzungumziwa katika karne ya kumi na tisa na kuanza kutia fora katika miaka ya 60 na 70 ya karne iliyopita ambapo wanawake, hasa wa kimagharibi walianza kuzungumza juu ya matatizo yao kwa utaratibu, yaani katika machapisho.

Nadharia hii inawatazama wanawake kama wanajamii wenye nafasi walizopewa na jamii zao kutokana na itikadi zinazoendelezwa na jamii hizo. Isitoshe huwaona wanawake kama wananyanyaswa kwa misingi ya uana au jinsia yao hata katika dini kuna kazi walizotengewa wanawake ambazo ni duni katika jamii. Jamii yenyewe ina mielekeo ya kutisha kuhusu wanawake. Nadharia hii ya ufeminist hujaribu kuzishughulikia shida anazokumbana nazo mwanamke katika jamii. Nadharia ya mtazamo kike huchukulia uana kuwa kiungo muhimu katika fasihi na sanaa.

Baadhi ya kazi za mwanzo mwanzo kufafanua maswala ya wanawake kinadharia zilikuwa *A vindication of the rights of women* (Mary Wollstonecraft, 1792) na *A Room of One's own* (Virginia Woolf, 1929).

Mary Wollstonecraft ndiye anayefahamika kuwa mtaalamu wa kwanza kuyazungumzia maswala ya wanawake kwa utaratibu maalumu. Pamoja na kuolewa na William Godwin, mwanafalsafa ambaye alikinai kuwepo kwa utawala wowote wenye mfumo maalumu, lakini ndiye alikuwa mamaye Mary Shelley mwandishi wa riwaya mashuhuri ya Frankenstein (1992). Miongoni mwa kazi nyingi alizoandika, chapisho lililochangia pa kubwa zaidi katika maendeleo ya uhakiki wa kifeministi lilikuwa *The second sex* (1992) lililoandikwa na Mfaransa, Simone de Beauvoir. Lengo kuu la de Beauvoir katika kitabu hiki ni kubainisha, kukosoa na kuzipiga vita asasi zinazomdhalilisha au kumdunisha mwanamke. Asasi hizi ni kama vile dini, ndoa na utamaduni. Dini humkandamiza mwanamke kwa kumfundisha kunyenyekea. Ndoa nayo imejengwa kwenye misingi na imani ya uwezo mkubwa alionao mwanaume akilinganishwa na mwanamke. Hatimaye, utamaduni humsawiri mwanamke katika tamathali hasi na duni.

Germane Greer katika kitabu cha *The Female Eunuch* (1970), anawahimiza wanawake kususia ndoa kwa kuwa hali ya kuolewa inawafanya kumilikiwa na kukosa ubinafsi na uhuru wao.

Katika kubainisha matapo mbalimbali ya ufeministi zipo njia kuu mbili tangu nadharia hii ilipochipuka. Njia moja inayazungumzia maswala ya wanawake kimaeneo. Wanawake toka sehemu mbalimbali za ulimwengu wanasisitiza maswala tofauti tofauti yanayowakabili. Mary Eingleton (1991) na Ross Murfin (1991) hawa ni wahakiki waliojizatiti kuainisha ufeministi katika makundi tofauti tofauti. Kuna sehemu kuu nne zilizohusiswa na tapo hili.

Tapo lingine linazungumzia misisitizo na mielekeo maalum na mahususi katika nadharia ya ufeministi. Tapo la kimaeneo lilichunguzwa kwanza kwa kuangalia lugha ya Kifaransa, Kimarekani, Kiingereza na Kiafrika.

Wanawake wa Kifaransa wanatilia mkazo lugha. Wanadai kwamba lugha kama inavyotumika ni zao la taasubi ya kiume. Inampendelea mwanaume zaidi kuliko mwanamke. Jazanda zenye kuelezea uwezo, nguvu na mamlaka ni za kiume na ilhali zile zenye kusawiria ulegevu na kutomeza ni za kike.

Wamarekani wamekubaliana na Wafaransa kuhusu lugha. Wanaongezea kwamba wanawake wana namna yao au ya kipekee ya kuandika na kujieleza. Pia wanasema kwamba kuna dhamira zinazorudiwa rudiwa katika tungo za wanawake, wanashughulikia kazi za fasihi zilizotungwa na wanawake kwa wanaume maadamu zinaongea juu ya wanawake.

Waingereza wanaiona dhima yao kuwa ya kisiasa. Wanafikiri kwamba wenzao wa Kimarekani wanazungumzia zaidi maswala ya kihisia na kisanaa na kusahau hisitoria na siasa. Kwao, mambo ya kihistoria na siasa ndiyo huathiri matendo ya wanawake.

Wanawake wa Kiafrika wanasisitiza zaidi upinzani dhidi ya utamaduni unaomnyima mwanamke nafasi ya kutekeleza malengo yake. Chimerah na Njogu (1999) wao wanasema kuwa Ufeministi ni nadharia inayokinzana na mikabala kuumeni inayoonekana kupendelea wanaume na kuwanyanyasa wanawake. Kwa namna fulani, nadharia hii ni jibu la mikabala ya awali na imeshika kasi zaidi mnamo miaka ya themanini na tisini.

Adamson, Briskin na Mcphail (1988), wao wanabainisha mitazamo mitatu ya kifeministi kiitikadi nayo ni ufeministi huru, wakati mwingine huitwa ufeministi wa kibepari, hutetea usawa kati ya mwanamke na mwanaume katika ngazi zote za maisha. Hushikilia kwamba wanadamu wameumbwa sawa hivyo wanapaswa kuwa huru kutekeleza majukumu na malengo yao.

Ufeministi wa kiharakati humchukua mwanaume kama adui mkubwa zaidi wa mwanamke. Wanaitifaki wa huu mkondo wanaamini kuwa uwezo wa wanawake wa kuzaa ndio ambao hutumiwa na wanaume kumdhalilisha na kumtawala mwili wake. Ili wanawake waweze kujitawala katika Nyanja zote za maisha wanahimizwa wasiolewe na wanaume. Kinyume na hayo wanahimizwa kushirikiana wao kwa wao hata kimapenzi.

Ufeministi wa kijamaa hulenga kukosoa ujamaa wa kimapokeo ambao licha ya kudai kwamba msingi wa unyonyaji ni jamii ya kitabaka iliyompa uwezo mwenye kumiliki njia kuu za kuzalisha mali kutumia mali hiyo kadri ya uwezo wake, huendeleza utabaka na unyonyaji katika misingi ya kijinsia. Ufeministi wa kijamaa unawahimiza wanaume kushiriki katika malezi ya watoto na kadhia nyingine ambazo kimapokeo zimechukuliwa kuwa kazi za wanawake.

Mihimili ya nadharia kutokana na matapo ambayo yamezungumziwa ya kimaeneo na ya kiitikadi, sifa kadhaa na za jumla zinazojitokeza. Ni nadharia inayotumia fasihi kama jukwaa la kuelezea kwa uyakinifu hali aliyomo mwanamke ili kumsaidia mtu yeyote kuielewa hali hiyo. Inanuia kuwasawazisha wanadamu kwa upande wa

utamaduni na uana. Vilevile unajaribu kuhamasisha utungaji wa kazi za sanaa zenye wahusika wa kike na wakiume ili wajitambulisha.

Ni nadharia inayokuza na kuendeleza hisia za umoja wa wanawake kama kundi linalodhulumiwa. Hunuia kuzindua mwamko kwa upande wa wanawake jinsi wanavyojiona, na uhusiano wao na watu wengine. Na lengo muhimu la nadharia hii ni kuvumbua na kuziweka wazi kazi za fasihi zilizotungwa na wanawake na ambazo zimepuuzwa kwa sababu ya utamaduni unaompendelea mwanaume.

Katika maswala ya wanawake na fasihi ya Kiswahili, wanawake na wanaume wamezungumzia maswala ya wanawake. Ari Katini Mwachofi (1987), Alamin Mazrui (1982), na Penina Mlama (1991), watunzi hawa wameshambulia utamaduni unaomfinya mwanamke. Kwa ujumla watunzi wanaozungumzia juu ya maswala ya wanawake wameyatetea maslahi ya wanawake wanapigania usawa kati ya mume na mke katika asasi mbalimbali za maisha. Mwachofi anaipiga vita jamii inayomwekea mwanamke ada nyingi za maisha (Wafula na Njogu 2007).

Kuna waandishi ambao wamekoleza mielekeo ya kifeministi katika kazi zao ili wafundishe umma kuhusu usawa na uwezo wa wanadamu wote. Miongoni mwa hawa ni Clara Momanyi (2004) na Kithaka wa Mberia (1997).

Nadharia hii inafafanua wazi masuala ambayo wanawake wanayapitia kutokana hali yao kijinsia hali ambayo inatokana na misimamo ya jamii. Na hii ndio sababu inayoletelezea ujinsia kupitia kazi, shughuli pamoja na hali ya kimaumbile. Methali

zimekuwa moja ya viashiria vya ujinsia katika jamii. Hivyo suala la ujinsia linajitokeza bayana katika nadharia hii. Wanawake wanonekana kugandamizwa kupitia mila na desturi ilihali wanaume wanaonekana kuwa chanzo cha kuwagandamiza, kwa hali hii nadharia ya Ufeministi ilikuwa msaada mkubwa katika uchambuzi wa data.

2.8.2 Sababu ya Kuteua Nadharia Hii

Nadharia hii inatetea uhuru wa mwanamke kwa kudai kuwa ana haki ya kufurahia haki zote za binadamu. Matatizo ya mwanamke yako kuumeni, mfumo dume hubainishwa na mamlaka yanayomilikiwa na jinsia ya kiume, hasa kutokana na utamaduni wa jamii husika. Nadharia ya ufeministi imeonyesha na kutetea hadhi ya mwanamke kwa kumulika vizingiti anavyokumbana navyo vya mila na desturi pamoja na hayo sio kwamba wanawake wote ni dhaifu kama inavyodhaniwa bali pia wapo na wanaume ambao ni dhaifu kuliko wanawake. Sambamba na hapo wapo pia wanawake majasiri kuliko wanaume. Usawa miongoni wanadamu ndio msingi mkuu bila ya kudharauliana kimaumbile.

Ufeministi ni nadharia inayoangalia na kujaribu kutatua matatizo yanayomkabili mwanamke katika jamii inayotawaliwa na mwanaume. Pia kwa kutumia nadharia hii yapo mambo mbalimbali yanayoikumba jinsia ya kike ambayo ni tofauti kabisa na jinsia ya kiume.

Hivyo, nadharia hii itafaa sana katika uchambuzi wa data zihusuzo ujinsia katika kukamilisha lengo la kwanza na lengo la pili. Ikumbukwe kuwa huwezi kula muwa

bila ya kukutana na fundo. Pamoja na kufaa kwa nadharia hii bado inaonekana kuwa na mapungufu hivyo kwa kutumia hii nadharia pekee sitaweza kufikia malengo yangu yote hivyo nitalazimika kutumia nadharia nyingine ili kuweza kukidhi malengo yangu ya utafiti huu.

2.8.3 Mapungufu ya Nadhari hii ya Ufeministi

Upungufu wa nadharia hii ni kutokana na hali ya kujiegemeza mno katika utanabaishaji wa mfumo dume ulivyo kikwazo katika kumwinua, kumjali na kumthamini mwanamke katika nyanja zote za uzalishaji. Pia unajikita katika kuutafuta usawa wa kijinsia bila ya kuzingatia lugha ya ishara ili kuweza kuleta muumano wa matukio. Hivyo kwa kuliona hilo nitalazimika kutumia nadhari ya Simiotiki katika kusaidia utimilifu wa matumizi ya lugha.

2.9 Nadharia ya Simiotiki

Selden (1985) alieleza kuwa neno 'semiotiki' limenyambuliwa kutokana na neno la Kigiriki 'semeion' lenye maana ya ishara linalowakilisha vikundi vya wafuasi wa mielekeo fulani. Naye Wamitila (2002) alieleza kwamba 'semiotiki' ni neno la lugha ya Kiyunani (Kigiriki) lenye maana ya ishara na ambalo linatumiwa kuelezea mielekeo ya makundi fulani ya kihakiki. Wamitila anakubaliana na Selden kuhusu asili ya neno semiotiki kwa kuwarejelea Bailey, Matejk, Steiner (The Sign System) walioeleza kuwa semiotiki ni mchakato ambapo vitu na matukio huja kutambuliwa kama ishara na kiumbe hai ambacho kinahisi. Maoni ya Selden ni kuwa semiotiki ni taaluma ambayo hufanya kazi kwenye desturi pana za kiutamaduni zinazohusisha ishara zionekanazo na ishara tajwa. Anapozungumzia semiotiki ya kisasa anasema

kuwa inatumiwa kurejelea uwanja unaoendelea kubadilika wa elimu ya masomo ambayo huangaza fenomena ya maana katika jamii.

Simiotiki ni neno la Kiyunani lenye maana ya picha na misimbo mbalimbali inayotumiwa na waandishi katika kujenga maudhui ya kazi zao. Kwa mfano, utumiaji wa maneno au majina ya vitu au wanyama ili kutoa ishara, picha au msimbo wa kitu fulani.

Nadharia hii inahusika na uchambuzi wa matumizi ya lugha katika kazi ya fasihi. Na inachambua kazi ya ishara, picha, taswira na mafumbo. Mwasisi wa nadharia hii ni Ferdinand de Saussure katika kitabu chake kitiwacho *A Course of General Linguistics* (1966). Nadharia hii inaeleza kuwa katika taaluma ya lugha kuna kuna vitu viwili ambavyo ndivyo vinasaidia mawasiliano kufanyika. Nazarova (1984) vitu hivyo ni kitaja (kiashiria) na kitajwa (kiashiriwa). Wamitila (2002) anasema de Saussure alifafanua lugha kama mfumo wa ishara ambazo huangaza na kuunda 'mkufu wa ishara' Mfano; kiashiria ni neno lenyewe na kiashiriwa ni maana yenyewe ya kiashiria. Kwa mujibu wa de Saussure kiashiria ni picha-sauti ilhali kiashiriwa ni dhana.

Kitaja ni jina kama vile mama, sungura, kiti, na Paka halafu kitajwa ni kile kinachorejelewa. Kwa mfano, kiashiria cha neno 'Mbwa' ni sauti ya kiutamkaji au herufi za kiuandikaji lakini kiashiriwa ni mnyama anayefugwa nyumbani. Msimamo wa de Saussure ni kuwa maana za ishara zina uhusiano wa kinasibu tu. Ni wazi kuwa semiotiki hujishughulisha na masuala kiupana na pia suala zima la matumizi ya ishara.

Mtunzi wa kazi ya fasihi anaweza kutumia kitaja ‘Sungura’ kurejelea kiongozi mjanja mjanja katika jamii wakati katika uhalisia sungura ni mnyama mdogo mwenye masikio marefu na mkia mfupi. Katika hali ya kawaida hakuna mahusiano ya moja kwa moja baina ya kitajwa na kirejelewa bali uhusiano huo ni wa kubuni tu.

Hivyo katika fasihi atajwapo sungura au punda haimaanishi kuwa kinachozungumziwa ni sungura au Punda bali huwa ni sehemu ya kuficha jina. Wamitila (2003) anafafanua zaidi kwa kusema ishara hutumiwa kuelezea kitu fulani ambacho huwakilisha kingine katika uhusiano uliopo kati ya vitu hivyo viwili au uwezo wake wa kuibua fikra fulani katika akili ya msomaji. Mfano, neno ‘Mvulana’ linapata maana kutokana na uhusiano uliopo kati yake na ishara nyingine na pia viashiria katika ‘mkufu wa ishara’ kama ‘mzee’ ‘shaibu’ na ‘buda’ katika mfano huu ishara moja hupata maana kutokana na tofauti iliyopo kati yake na ishara nyingine. Wanasimiotiki wanashikilia kuwa aidha kiashiria huweza kuwa kile kile bali kinachoashiriwa kinaweza kuwa tofauti, kwa mfano huko Ulaya neno ‘pombe’ huweza kuwa ishara ya urafiki, pongezi, wema ukarimu au mapenzi lakini kiashiria kinabakia kuwa ‘mvinyo’ kwa hivyo tunaweza kusema kuwa kiashiria kimoja kinaweza kuwa na viashiriwa vingi katika lugha ya kawaida.

Wamitila (2002) anaeleza kuwa matumizi ya ishara yanayoundwa na mtunzi wa kazi ya fasihi ni lazima yalandane na mazingira ya jamii ya kisiasa, kiuchumi na kiutamaduni. Hivyo, watunzi wa kazi za fasihi hutumia lugha ya ishara iliyojengwa katika misimbo ya aina tano. Barthes (1994) anaeleza kwamba kuna aina tano za misimbo zinazotumika katika kazi za fasihi ambazo kwa pamoja huunda nadharia ya

Simiotiki. Aina hizo ni msimbo wa kimatukio, kihemenitiki, kiseme, kiishara na kiutamaduni.

Msimbo wa kimatukio, kupitia msimbo huu mwandishi au mtunzi wa kazi ya fasihi anaweza kujenga dhamira zake kupitia tukio fulani la kimsimbo. Kwa mfano, Kuku mgeni hakosi kamba mguuni. Methali inaeleza mambo yanayofanywa na kuku. Kuku ni msimbo, methali inakuwa inalenga mtu mshamba katika mazingira ya ugenini.

Msimbo wa Kihemenitiki; Msimbo huu unahusu taharuki na usimulizi na kwa hiyo huitwa msimbo wa kusimulia au msimbo wa kutamba hadithi na unaweza kufumbatwa kwenye anuani ya kazi. Kwa mfano, Fanuku na Fokosi. Msomaji anapokuwa anasoma hadithi hii huweza kujiuliza maswali kama vile, Kwa nini Fanuku? Je, Kuna nini kikubwa alichokitenda Fanuku kwa Fokosi? Kwa hiyo msomaji huweza kujenga taharuki juu ya hadithi anayoisoma. Msimbo wa Kiseme, neno seme hutumiwa kuelezea elementi nasibihi ya kisemantiki. Semantiki ni taaluma inayoshughulikia maana za maneno katika lugha ya mwanadamu. Katika taaluma ya Semantiki maneno huwa yanakuwa na maana ya msingi na maana ya ziada. Maana ya msingi ya neno ni ile ambayo inaweza kutumika na kurejelewa katika muktadha rasmi wakati maana za ziada za neno zinaweza kurejelewa katika muktadha usiokuwa rasmi. Wright (1975) anaeleza kuwa msimbo wa Kiseme katika taaluma ya fasihi hutumiwa na wanafasihi kujenga dhamira na maudhui kwa kutumia maneno ambayo yanatoa ukaribu wa maana ya msingi ya neno na kile kinachorejelewa na neno hilo kifasihi. Kwa mfano, kauli kuwa, 'Suzana ni simba,' ni sitiari yenye nomino mbili. Suzana ni jina la mtu na simba ni mnyama wa porini

ambaye ni mkali sana kutokana na sifa yake ya kuuwa wanyama wengine kwa ajili ya chakula na wanadamu pia. Kifasihi, Suzana anapewa sifa za simba na kwa hivyo tunapata unasibishi kuwa Suzana ni mkali kweli kweli na hana mchezo na mtu.

Msimbo wa kiishara unatumia lugha ya ishara. Senkoro (2006) Matumizi ya lugha ya ishara yanatumiwa na waandishi wa kazi za fasihi kwa kiwango kikubwa. Lugha ya kitamathali inapochambuliwa msimbo huu unafaa. Hii inatokana na ukweli kuwa, kazi ya fasihi husawiri maisha halisi ya jamii kwa kutumia lugha ya picha na ishara na kisha kuyawasilisha kwa jamii. Msimbo wa Kiishara wa nadharia ya Simiotiki humsaidia mhakiki wa kazi ya fasihi kuweza kubainisha lugha ya ishara iliyotumika katika kazi ya fasihi na kuweza kusema hapa kuna dhamira fulani.

Msimbo wa Kiutamaduni; Watunzi wa kazi za fasihi hutumia viashiria au vionjo na masuala ya kiutamaduni katika kazi zao wakiwa na nia ya kuwasilisha dhamira mbalimbali kwa wasomaji.

2.9.1 Sababu ya Kuteua Nadharia Hii

Katika kukamilisha utoshelevu wa malengo ya utafiti nilitumia pia nadharia hii kwa sababu inafaa sana katika uchambuzi wa lugha ya ishara ambazo zinajitokeza katika methali. kwa kutumia misimbo ya nadharia ya simiotiki zaidi nitatumia msimbo wa kimatukio, msimbo wa kiseme, msimbo wa kiishara na msimbo wa kiutamaduni. Misimbo hii itanisaidia katika kubainisha lugha ya kitamathali kupitia tukio, vionjo na viashiria vya kiutamaduni. Msimbo wa kihemenitiki sitajishughulisha nao kwa sababu uko kinyume na malengo yangu ya utafiti. Na hii ni kwa sababu umejikita

sana katika anuani ya kifasihi kama vile jina la shairi, kichwa cha igizo/onesho au jina la sura katika riwaya.

2.9.2 Udhaifu wa Nadharia ya Simiotiki

Wamitila, (2002) Udhaifu mkubwa wa nadharia hii ya simiotiki unatokana na msisitizo wake mkubwa kwenye lugha na sifa nyingine zinazoonekana ndogo badala ya kujihusisha na fasihi kwa upana wake. Pamoja na upungufu wake, nadharia hii niliitumia kama kijazilizi cha nadharia ya Ufeministi katika kuchambua kipengele cha fani. Hivyo ilionekana kufaa kwa kiasi kikubwa kuchambua mbinu za kisanaa kama vile; sitiari zinazohusu mwenendo wa binadamu, ishara, mafumbo, taswira na utumiaji wa kejeli ili kuweza kubainisha mbinu za kisanii zinazojitokeza katika uibuaji wa ujinsia katika methali. Kwa hali hii, nilitumia nadharia zote mbili ili kukidhi malengo ya utafiti kwa kujengana na kukamilishana.

2.10 Hitimisho

Katika sehemu hii nilifanya mapitio ya kazi tangulizi kwa kupitia makala, tasnifu tangulizi, vitabu na machapisho mbalimbali yaliyohusiana na mada yangu ya utafiti. Ni kupitia kazi hizo tangulizi ndipo nilipobaini kuwa ipo haja ya kuufanya utafiti huu, kwa sababu hakuna mtafiti ambaye alikwisha wahi kuufanya huu utafiti hususani katika suala la kuchunguza ujinsia katika methali za Kikurya. Vile vile katika sehemu hii nilibainisha nadharia teule ambazo ziliteuliwa kama kitimilifu cha uchambuzi wa data na kukamilisha matokeo ya utafiti huu. Nadharia hizi ziliteuliwa ili kukidhi malengo ya utafiti kwa kujengana na kukamilishana. Sura inayofuata inahusu mbinu na zana za utafiti.

SURA YA TATU

3.0 MBINU NA ZANA ZA UTAFITI

3.1 Utangulizi

Kothari(2008) anaeleza kuwa mbinu za utafiti ni muhimu sana katika utafiti wa kitaaluma kwa sababu ni kutokana na mbinu hizo ndipo utafiti huo wa kitaaluma hufanyika kisayansi na siyo kibabaishaji. Katika sehemu hii nimewasilisha na kujadili mbinu zitakazotumika katika utafiti huu ambazo ni umbo la utafiti, eneo la utafiti, kundi lengwa, usampulishaji ambao unajumuisha watafitiwa, uteuzi wa watafitiwa, umri wao pamoja na shughuli zao. Pia aina za data kwa ujumla wake zimeangaliwa, mbinu za ukusanyaji wa data, vifaa pamoja na maadili ya utafiti.

3.2 Umbo la Utafiti

Patton (1980), Guba na Lincoln (1994) na Kothari (2004) wanabainisha aina kuu za mitindo ya utafiti (Research design) japokuwa wanakiri kwamba utafiti huchanganya aina zote mbili za mitindo. Aina ya kwanza ni utafiti wa kinaelezo (qualitative research) aina hii ya utafiti data zake huwasilishwa katika maelezo kuliko katika takwimu na aina ya pili ni utafiti wa takwimu (Quantitative Research) katika hii aina data zake huwakilishwa katika namba au idadi. Kwa umakini na upembuzi yakinifu utafiti huu utatumia aina zote mbili za mitindo ingawa nitajiegemeza zaidi katika utafiti wa kinaelezo. Mtindo huu wa kinaelezo ulitumika katika kukusanya data yaani methali za Kikurya zenye taswira ya ujinsia na kuzifasili kwa Kiswahili ili ziweze kuainishwa kulingana na Nyanja za matumizi. Utafiti takwimu mtindo wake ulitumika zaidi wakati wa kuchambua data. Gupta (1986) anasema kuwa taaluma ya

takwimu karibu ni ya lazima katika utafiti wa aina yoyote ile. Tofauti iliyoko ni kuwa kila utafiti, kwa kutegemea unahusika na taaluma ipi, unataumia njia za ukusanyaji data na uchanganuzi ambazo zinauafiki utafiti huo.

3.3 Eneo la Utafiti

Creswell (2009) anafafanua kuwa eneo la utafiti ni mahali ambapo utafiti utafanyika kulingana na mtafiti anavyopendekeza ili kupata data za kujibu maswali yake ya utafiti. Lengo kuu la mtafiti ndilo humfanya mtafiti kuchagua eneo lifaalo kufanyiwa utafiti. Hivyo, utafiti huu ulifanyikia katika eneo la Mkoa wa Mara katika Halmashauri ya Wilaya ya Tarime vijijini. Nilifanya uchaguzi huu kwa sababu Halmashauri ya Wilaya ya Tarime vijijini kuna idadi kubwa ya wazawa wenye weledi mkubwa katika lugha ya Kikurya na ni rahisi kupata vyanzo vya data za utafiti kuliko maeneo mengine.

3.4 Usampulishaji

Usampulishaji ni mchakato unaohusisha mbinu mbalimbali za utafiti katika kupata sampuli ya walengwa walio kusudiwa au kwa hali nyingine ni mbinu za uteuzi wa sampuli.

3.5 Kundi Lengwa

Wamitila (2004), Sengo na Ngole (1976) na Madumulla (1995) ni miongoni mwa watafiti waliowahi kujishughulisha na methali za Kiswahili. Katika kazi zao wameonesha njia bora na muafaka kuliko zote katika kupata idadi ya methali na kuchunguza maana na matumizi yake katika jamii ni kukutana ana kwa ana na

wanajamii wenyewe. Katika kushughulikia tafiti zao walikutana na kuzungumza na watafitiwa maskanini kwao hali kadhalika kwenye mikusanyiko yao, rika zao na jinsia zao kulingana na mchakato wa kilicholengwa kutafitiwa. Katika huu utafiti watafitiwa waliohusika ni wazee, watu wazima, na vijana wenye shughuli mbalimbali waishio vijijini na wenye uwezo wa kuzungumza lugha ya Kikurya. Vigezo vitakavyotumika katika uteuzi wao vimeelezwa katika sehemu zinazofuata.

3.5.1 Uteuzi wa Watafitiwa

Katika utafiti huu Watafitiwa waliteuliwa kwa kutumia njia ya usampulishaji ili kupata wawakilishi. Kothari (2004) anaeleza kuwa zipo aina nyingi za usampulishaji na katika utafiti mchanganyiko aina mbalimbali za usampulishaji hutumiwa katika kuteua watafitiwa. Kuna aina tatu maarufu ambazo kwa kawaida hutumika mara kwa mara. Aina ya kwanza ni usampulishaji nasibu (Simple random sampling) kwa ufafanuzi ni kuwa kila mtafitiwa huwa na fursa sawa ya kuteuliwa pasipo kufuata sifa maalumu yoyote. Aina ya pili ni usampulishaji tabaka (Stratified/Purposive sampling) katika aina hii watafitiwa huteuliwa kutokana na kuzingatia sifa au kutimiza kigezo maalumu ili kuwapambanua katika matabaka au makundi, kwa mfano, Umri, elimu na jinsia. Aina ya tatu ya sampuli ni usampulishaji mfumo (Systematic sampling). Uteuzi huu hutokana na utaratibu wa makusudi uliowekwa katika mfumo. Kwa mfano, katika kundi kubwa la watafitiwa, kuteua kila baada ya majina 5 ni aina mojawapo ya usampulishaji mfumo. Kwa kuzingatia aina za sampuli zilizotajwa nilitumia usampulishaji tabaka katika uteuzi wa watafitiwa, hivyo, uteuzi wa watafitiwa ulizingatia vigezo maalumu vya umri, elimu na jinsia. Kutokana na

vigezo hivyo data zilizokusanywa zilikidhi haja ya mtafiti. Sababu ya kuteua umri, kazi na jinsia katika sehemu zinazofuata zimeelezwa.

3.5.2 Umri

Utafiti huu uliwahusisha wazee, watu wazima na vijana ambao ilitazamiwa kuwa wanao weledi mkubwa katika lugha ya Kikurya. Watafitiwa walibainishwa katika kundi, umri na idadi. Vijana miaka 18 – 40 idadi 10, Watu wazima miaka 41- 60 idadi 10, Wazee zaidi ya miaka 60 idadi 10. Jumla kuu ni watu 30. Lengo la kuteua makundi haya ni kuwa yanao uwezo wa kupambanua methali za Kikurya.

3.5.3 Jinsia

Kigezo cha Jinsia za washiriki kilizingatiwa ili kupata wawakilishi wa jinsia zote mbili (wanawake na wanaume). Lengo la mgawanyo huu ni kumwezesha mtafiti kuchota methali kutoka pande zote mbili kwa kutambua kwamba jamii ya Wakurya, kama jamii nyingine za Kiafrika, huwa na mgawanyo wa majukumu ya kijamii kulingana na jinsia. kwa mfano, wanaume hutazamiwa kufanya kazi zinazohitaji nguvu, bidii na ujasiri kama vile uwindaji, ulinzi, na usuluhishi baina ya kundi moja la kijamii na kundi jingine ni miongoni mwa kazi zinazotekelezwa na wanaume. Kwa wanawake; utunzaji wa nyumba, uleaji wa watoto wachanga, uandaaji na upishi wa vyakula ni wajibu wao. Hivyo, inatazamiwa kuwa katika kila kundi kutolewa methali zinazohusu majukumu yanayotekelezwa.

3.5.4 Kazi

Kazi za watafitiwa ni miongoni mwa vigezo ambavyo vinamchochea mtafitiwa kutumia methali. Katika utafiti huu watafitiwa wa shughuli zifuatazo walifanyiwa

utafiti; Wakulima , Wafugaji, wachungaji kwa madhehebu yao, wazee wa mila, walimu na wanafunzi hivyo kigezo hiki kilikwenda sambamba na vigezo vingine kama vile umri na jinsia.

3.6 Aina za Data

Katika utafiti huu nilikusanya data za aina mbili yaani data za msingi na data za upili.

3.6.1 Data za Msingi

Goods (1966) anafafanua kuwa data za msingi ni zile zinazokusanywa kwa mara ya kwanza, na hujulikana kama data halisi ambazo hazijawahi kukusanywa na mtunzi mwingine yeyoye kwa minajili ya utafiti kama huo anaokusudia kuufanya. Data hizi za msingi mtafiti huzipata maskani (uwandani). Kombo na Tromph (2006) wanasisitiza zaidi kuwa data za msingi huwa ni ghafi na hukusanywa kwa lengo la kuziba pengo la utafiti lililoachwa na watafiti wengine waliotangulia. Katika utafiti huu data za msingi zilikusanywa kwa njia ya hojaji katika jamii ya wakurya. Methali pia ni miongoni mwa data zangu za msingi.

3.6.2 Data za Upili

Hii ni aina ya data ambazo zimekwisha fanywa na watafiti wengine na zimekwisha chambuliwa kwa ajili ya kujibu utafiti wao. Data za aina hii nilizipata katika vitabu, tasnifu, makala, majarida na kwenye machapisho mbalimbali yenye uhusiano na utafiti wangu. Kusoma machapisho mbalimbali katika maktaba na kwenye tovuti kuliniwezesha kupata data za upili. Hojaji na mahojiano nilizitumia pia katika kukusanya data zangu za upili.

3.7 Mbinu za Ukusanyaji wa Data

Ukusanyaji data ni shughuli muhimu sana katika utafiti wowote. Data ndiyo malighafi ya utafiti. Hivyo mtafiti hutumia mbinu hii kwa ajili ya mada yake. Katika utafiti huu nilitumia njia ya hojaji na mahojiano ambapo data zilizokusanywa ni data za msingi na data za upili. Hojaji ni seti ya maswali yaliyoandikwa au kauli zinazohusiana na suala linalotafitiwa ambalo mtafiti hutoa kwa msailiwa kwa minajili ya kuibua hisia, habari, majibu, maoni, mitazamo na mikabala mahsusi kuhusu mada ya utafiti (Goods & Hatt 1959). Hojaji hujumuisha maswali yaliyotungwa kwa njia maalum ili kutolewa kwa sampuli ya wasailiwa waliolengwa katika utafiti. Mahojiano ni mazungumzo rasmi ya ana kwa ana baina ya mtafiti na mhojiwa au wahojiwa kwa minajili ya kuibua habari maalum inayohitajika katika utafiti.

3.8 Vifaa Muhimu vya Utafiti

Vifaa nilivyovitumia katika utafiti huu ni pamoja na 'Notebook', kinasa sauti, wino wa kufutia, kamera pamoja na pikipiki kwa ajili ya kuwafikia walengwa kwa urahisi.

3.9 Maadili ya Utafiti

Mkabala wa maadili ya utafiti ni mojawapo ya masuala muhimu ambayo mtafiti anapaswa kuyazingatia kwa uzito wake wakati akifikiria, akipanga, akitekeleza, na hata baada ya kukamilisha utafiti wake (Enon 1998). Mtafiti katika harakati zake za kufanya utafiti suala la msingi ni kuzingatia maadili ili kuweza kutunza siri na kuaminiwa na jamii ya watu husika. Pia kuheshimu mipaka ya utafiti ni suala la msingi na heshima kwa mtafiti. Ninakili kuwa katika kuufanya utafiti huu

nilizingatia maadili ili kuweze kupata data sahihi za kuweza kunisidi katika kukamilisha kazi yangu ya utafiti.

3.10 Hitimisho

Katika sehemu hii nilichambua mbinu za utafiti ambazo nilizitumia katika ushambuzi wa data ambazo ni pamoja na kubainisha umbo la utafiti, eneo lengwa la kufanyia utafiti, usampulishaji ambao ulizingatia walengwa pamoja na uteuzi wa walengwa kwa kuzingatia umri wao. Vilevile aina za data zilibainishwa ambazo ni data msingi na data upili sanjali na hayo mbinu za ukusanyaji wa data zilibainishwa pamoja na vifaa muhimu vya utafiti katika kukamilisha suala la ujinsia katika methali za Wakurya. Sura inayofuata inahusu uwasilishaji, uchambuzi na mjadala wa data za utafiti.

SURA YA NNE

4.0 UWASILISHAJI, UCHAMBUZI NA MJADALA WA DATA ZA UTAFITI

4.1 Utangulizi

Sura hii inahusu uchambuzi na uwasilishaji wa data kwa kuzingatia nadharia ya ufeministi na simiotiki. Katika tasnifu hii mchakato umelenga kuchambua malengo ya utafiti ili kuweza kutoa data vizuri. Malengo ya utafiti ndiyo nyenzo iliyomsaidia mtafiti kujibu maswali ya utafiti ili kufanikisha utafiti huu ambapo mtafiti alitumia njia kuu mbili yaani njia ya kuwahoji wenyeji wa Halmashauri ya Wilaya ya Tarime vijijini na njia ya watafitiwa kujibu maswali ya dodoso.

4.2 Uwasilishaji na Ushambuzi wa Data

Katika kipengele hiki mtafiti amelenga kubainisha watafitiwa kwa sifa zao na majibu ya maswali yaliyoulizwa kwao ili kuweza kupata taarifa ambazo zitakuwa sahihi zaidi kuhusu methali za Kikurya ambazo zimejikita katika mahusiano ya kijinsia. Mtafiti amefanikiwa kuonesha mchango wa washiriki wa huu utafiti kwa kuzingatia umri, jinsia na kazi kama inavyoelezwa kwenye sura ya tatu (tazama vipengele 3.4.2, 3.4.3 na 3.4.4)

Jedwali 4.1: Jinsia ya Washiriki

Jinsia	Idadi	Asilimia
Wanawake	15	50%
Wanaume	15	50%
Jumla	30	100%

Chanzo: Data za Utafiti 2016

Jinsia imegawanywa kwa mtindo huu ili kuweza kuleta mgawanyo mzuri wa

mawazo na kukwepa kuegemea katika upande mmoja wa mawazo. Kwa kufanya hivi mtafiti alichota methali pande zote mbili na kufanikisha madodoso yake kujibiwa bila ya kuwepo kwa uegemeo wa upande mmoja.

Jedwali 4.2: Umri wa Washiriki

Miaka	Idadi	Asilimia
18-40	10	33%
41-60	10	33%
60 na zaidi	10	33%
JUMLA	30	100%

Chanzo: Data za Utafiti 2016

Umri huu umebainishwa kwa kuzingatia rika ambapo vijana kwa ujumla wao wametengwa katika umri wa kuanzia miaka 18 hadi 40. Watu wazima wao wamejumuishwa katika umri wa kuanzia miaka 41-60 na wazee wao ni kuanzia umri wa miaka 61 na zaidi.

Jedwali 4.3: Kazi za Washiriki

Kazi	Idadi	Asilimia
Wakulima	6	20%
Wafugaji	6	20%
Wazee wa mila	4	13.3%
Waalimu	6	20%
Wanafunzi	4	13.3%
Wachungaji kwa madhehebu yao	4	13.3%
JUMLA	30	100%

Chanzo: Data za Utafiti 2016

Katika kipengele hiki cha kazi mtafiti alikwenda sambamba kwa kuangalia kundi la wakulima, wafugaji, wachungaji kwa madhehebu yao, wazee wa mila, walimu na

wanafunzi ambapo kila kundi liliweza kufikiwa na kutoa ushirikiano mkubwa wa mawazo. Hali hii ilimsaidia kwa kiasi kikubwa mtafiti kuweza kupata data nyingi zilizomsaidia kufanikisha malengo yake ya kufanya utafiti.

Jedwali 4.5: Je, Unafahamu Methali Zozote za Kikurya?

Majibu	Wanawake	Wanaume	Idadi	Asilimia
Ndiyo	8	10	18	60%
Sijui	2	3	5	16.7%
Hapana	5	2	7	23.3%
Jumla	15	15	30	100%

Chanzo: Data za Utafiti 2016

Katika kielelezo No. 4, wahojiwa walio wengi walijibu ndiyo ambayo ni sawa na 60% katika swali lililouliza juu ya uelewa wa methali za Kikurya. Wameonesha kuwa methali za kikurya wanazifahamu na miongoni mwa methali zilizotajwa ni *Amaguta mmang'aina ng'ombe (Mafuta anayojipaka binti hudanganya ng'ombe)*, *Bhondara mbondari enda yo mosacha niuchwa (Zubaa mwenye kuzubaa tumbo la mwanaume halina kitu)*. Hizi ni baadhi ya methali zilizotajwa na watafitiwa. Lakini kwa upande mwingine 23.3% ya wahojiwa walisema hapana na 16.7% walisema hawajui chochote kuhusiana na methali za kikurya. Wakati wa kukusanya data rika la wazee lilionekana kutoa mchango mkubwa wa kutaja methali za kikurya, rika lililofuatia lilikuwa ni rika la watu wazima ambalo liliainishwa kuanzia umri kati ya miaka 41-60 (rejelea sura ya tatu) nalo lilishiriki vyema katika kutoa michango yao na rika la vijana liliweza kuonekana katika hali ya kukumbwa na changamoto ya kutoielewa lugha yao vyema hali iliyopelekea kusua sua katika kutoa hoja zao. Katika kulitafiti zaidi tatizo hilo niligundua yakuwa wameathiriwa na mwilingiliano

wa makabila mengina na kutokuwa tayari kukaa na wazee wao kuweza kujifunza methali za kabila lao. Ukisasa unawameza zaidi

Jedwali 4.6: Je, Methali za Kikurya ni Kichocheo cha Ubaguzi wa Kijinsia Katika Uhusiano wa Mwanamke na Mwanaume?

Waliojibu	Vijana	Watu wazima	Sijui	Idadi	Asilimia
Ndiyo	4	5	7	16	53.3%
Hapana	4	2	3	9	30%
Sijui	2	3	0	5	16.7%
Jumla	10	10	10	30	100%

Chanzo: Data za utafiti 2016

Kutokana na kielelezo namba 5, watafitiwa waliosema ndiyo ni 53.3% walikubali kuwa methali za kabila la wakurya zina vichocheo vya ubaguzi wa kijinsia na walitoa mfano wa methali zifuatazo; *Abhaiseke neente chaitara (Wasichana ni fito za kutengenezea ghala)*, *Mokali atana robhaaraa (Mwanamke hamiliki ardhi)* Na sababu walizozitoa ni kuwa mwanaume yuko juu ya mwanamke katika kutoa maamuzi na si vinginevyo maana mila hazimruhusu mwanamke kuwa juu ya mumewe. Sababu hii inalandana na wazo la Simone de Beauvoir katika chapicho lake la *The second sex* (1992) “*utamaduni humsawiri mwanamke katika tamathali hasi na duni*”. Sababu nyingine ilikuwa ni kwamba mwanamke ni mpitaji kwa mfano wa methali, *Mokali atana wabho (Mwanamke hana kwao)*, *Mumura ataghusuka wabho (Kijana wa kiume hapungui kwao)*. Vivyo hivyo 30% ya watafitiwa walisema hapana kwa kutoa sababu kuwa katika kabila la wakurya hakuna methali zinazoonisha ubaguzi wa kijinsia wakati 16.7% walisema hawajui lolote juu ya methali kuwa na ubaguzi wa kijinsia. Hivyo wengi wameonesha kuwa

katika kabila la wakurya kuna ubaguzi wa kijinsia unaojibainisha kupitia methali, hawa wanaungana na wanaufeministi wa kiharakati ambao humchukua mwanaume kama adui mkubwa wa mwanamke, kama Chimerah na Njogu (1999) wanavyosema kuwa ufeministi ni nadharia inayokinzana na mikabala kuumeni inayoonekana kupendelea wanaume na kunyanyasa wanawake.

Jedwali 4.7: Je, Wanawake Hupambanuliwa na Vitu Vyenye Sifa Gani Katika Methali za Kikurya?

Majibu	WALIOJIBU				
	Vijana	Watuwazima	Wazee	Idadi	Asilimia
A: Uimara, ujasiri na vitu vyenye kuogopesha	2	0	0	2	13.3%
B: Dhaifu katika mwonekano, vyenye kudharaulika, sura nyororo na laini	3	5	5	13	87%
C: Urefu wa kimo	0	0	0	0	0%
JUMLA	5	5	5	15	100%

Chanzo: Data Za Utafiti 2016

Katika kielelezo namba 6, Swali hili liliulizwa kwa wanawake tu ambapo 87% ya wanawake walionesha kuwa methali nyingi za kabila la Wakurya huwapambanua kama vitu dhaifu katika mwonekano, vyenye kudharaulika na vyenye sura nyororo na laini lakini 13.3% ya wanawake wao walisema kuwa hupambanuliwa na vitu imara, jasiri na vyenye kuogopesha. Kwa hali hii asilimia kubwa ya watafitiwa imedhihisha kuwa jamii ya Wakurya haioneshi kuwapa wanawake hadhi sawa na wanaume na kwa hali hii mfumo dume ndio kinara katika jamii hii. Hoja hii inalandana na wazo la Simiyu (2013) anasema kuwa nadharia ya ufeministi huwaona

wanawake kama wanaonyanyaswa kwa misingi ya uana au jinsia yao hata katika dini. Kuna kazi wanazotengewa wanawake ambazo ni duni katika jamii. Jamii yenyewe ina mielekeo ya kutisha kuhusu wanawake.

Dhana ya kuwaona wanawake kuwa na sura nyororo imesababisha kuwepo kwa matukio ya kukatana mapanga maana kijana asiye na alama ya kukatwa sehemu yake ya mwili wake huchukuliwa kama mwanamke. Kijana wa kume ni lazima awe jasiri kwa yote. Ulimwengu wa mwanamke unazungukwa na maisha ya jikoni, shambani na kitandani. Hali hii inarutubishwa na taasubi ya kiume ambapo mwanamke huchukuliwa kama chombo cha kumtumikia na kumstarehesha mwanamme. Mfumo dume unakuwa kikwazo kwa baadhi ya mambo na nikutokana na mila zinazomgandamiza mwanamke.

Jedwali 4.8: Je, Wanaume Hupambanuliwa na Vitu Vyenye Sifa Gani Katika Methali za Kikurya?

Waliojibu	Majibu				
	Vijana	Watu wazima	Wazee	Idadi	Asilimia
A:Uimara, ujasiri na vitu vyenye kuogopesha	4	5	5	14	93.3%
B: Dhaifu katika mwonekano, vyenye kudharaulika	0	0	0	0	0%
C: Sura nzuri katika mwonekano na sauti nyororo	1	0	0	1	7%
JUMLA	5	5	5	15	100%

Chanzo; Data za Utafiti 2016

Kutokana na kieleleo namba 7, Swali hili liliulizwa kwa wanaume tu ambapo wanaume 93.3% walionesha kuwa methali nyingi za kabila la Wakurya

huwapambanua kwa uimara, ujasiri na kupitia vitu vyenye kuogopesha. Hivyo jamii yao huwapatia kipaumbele wanaume tofauti na wanawake, hoja hii inaashiria ufeministi kama Wafula na Njogu (2007) ambao wanasema kuwa wanawake wa Kifaransa wanatilia mkazo katika lugha. Wanadai kwamba lugha kama taasubi ya kiume. Jazanda zenye kuelezea uwezo, nguvu na mamlaka ni za kiume na ilhali zenye kusawiria ulegevu na kutoweza ni za kike. Dhana ya kuwaona wanaume kama watu imara, majasiri na wenye kuogopesha inashadidia ubwana na kupenyeza kwa nguvu ujinsia katika mahusiano ya mwanamke na mwanaume. Mfano wa methali, *Mokali ataghukina ronde (Mwanamke kamwe hakui)*. Ni kupitia methali wanawake hugandamizwa. Swali linalojiibua katika methali hii ni kuwa kama mwanamke hakui mbona wanawaoa? Wanawake hawana budi kugutuka. Waziri wa maendeleo ya jamii jinsia na watoto katika hotuba yake ya (2007) alisema kuwa wanawake wamepatiwa mafunzo ya uelewa wa haki zao na masuala ya jinsia. Vile vile 7% ya wahojiwa walisema kuwa methali nyingi huwatambua wanaume katika sura nzuri kwa mwonekano na sauti nyororo. Hivyo kiuhalisia inajibaisha kuwa vitu vyenye nguvu, vinavyotisha na kuogopesha huwakilisha jinsia ya kiume.

Jedwali 4.9: Abhaiseke Neente Chaitara (Wasichana Ni Fito Za Kutengenezea Ghara)

Wahojiwa	Majibu Ya Wanawake Tu				
	Vijana	Watu wazima	Wazee	Idadi	Asilimia
Ndiyo	4	5	5	14	93.3%
Hapana	1	0	0	1	7%
Sijui	0	0	0	0	0%
Jumla	5	5	5	15	100%

Chanzo: Data Za Utafiti 2016

Kutokana na kielelezo No. 8 wanawake wapatao 14 ambao ni sawa na asilimia 93.3% walikiri kuwa wamewahi kuisikia methali isemayo *Abhaiseke neente chaitara* (*Wasichana ni fito za kutengenezea ghara*) na maana iliyotolewa ni kuwa mwanamke sio nguzo katika nyumba na ni mtu wa kuamrisha na mwanaume hivyo kutokana na ukosefu wa sauti katika nyumba ndipo hufananishwa na fito ambayo mtengenezaji wa ghala ndiye huwa na maamuzi ya jinsi ya kuikunja. Pia wahojiwa waliendelea kusema kuwa mwanamke kama mwanamke hakupewa umuhimu wowote katika jamii ya wakurya. Kwa hali hii jamii ya kikurya inaonekana kushadidia sana mfumo dume na kusahau kuwa wapo pia waume ambao ni walegevu kwa mfano, “Mke alimpiga jino mumewe hadi kufa kwa kumyima unyumba” (Ukweli na Uwazi, toleo la 22-28/10/2000). Sishauri mwanamke kumpiga jino mumewe bali ninazidi kuonesha yakuwa upo umuhimu wa kutetea usawa maana udhaifu wa mtu ni maumbile na wala sio jinsia yake.

Jedwali 4.10: Mokali Atana Robhaaraa (Mwanamke Hamiliki Ardhi)

Wahojiwa	Majibu			
	Wanawake	Wanaume	Idadi	Asilimia
Ndiyo	14	15	29	97%
Hapana	1	0	1	3.3%
Sijui	0	0	0	0%
Jumla	15	15	30	100%

Chanzo: Data za Utafiti 2016

Asilimia 97% ya wahojiwa wamekubali ya kuwa wamewahi kusikia methali isemayo, *Mokali atana robhaaraa* (*Mwanamke hamiliki ardhi*) licha ya kusikia tu walitoa sababu kuwa mali zote mmiliki ni mwanaume na mtoto wa kike awezi kumiliki ardhi maana yeye ni mtu wa kutoka kwa maana ya kuolewa. Mila na desturi

zinawakandamiza wanawake kwa kutokutambua mchango wao katika familia hata pale wanapotoa mchango mkubwa wa uzalishaji mali. Baadhi ya wanawake wamekuwa wakionewa na kukandamizwa katika ndoa zao kwa sababu hawazijui haki zao kama inavyoelezwa katika sheria ya ndoa; mfano, haki ya kumiliki ardhi, vyombo vingine vya nyumbani, mali isiyohamishika na inayohamishika waliyoimiliki pamoja (Sauti ya Siti ya 15/12/1998-13/1/1999)

Jedwali 4.11: Wanyamokari Agotaara Kimura, Mona Sarigoko Igutuna Nsenye (Mwenye Mke Anayetembea Kiume Ni Kama Jogoo Atafutaye Jike)

Majibu	Wanawake	Wanaume	Idadi	Asilimia
Ndiyo	12	13	25	83.3%
Hapana	1	2	3	10%
Sijui	2	0	2	7%
Jumla	15	15	30	100%

Chanzo: Data za Utafiti 2016

Kielelezo No. 10 kinaonyesha methali inayosema *Wanyamokari agotaara kimura, mona sarigoko igutuna nsenye (Mwenye mke anayetembea kiume ni kama jogoo atafutaye jike)* Watafitiwa 83.3% walijibu ndiyo ya kuwa wamewahi kuisikia methali hiyo, watafitiwa waliojibu hapana ni 10% na waliojibu sijui ni 7%. Watafitiwa waliojibu ndiyo walisema maana ya methali hiyo ni kuwa mwanamke alichukuliwa kwa sifa ya kutembea kwa madaha na kwa hatua za kimo na hali hii ilipelekea mwanaume kuwa na mvuto kwake lakini kutolitambua hilo mwanamke aliyeonekana kuwa na mwendo wa kasi alilinganishwa na jogoo anayepinda pinda huku na kule baada ya kuona jike. Kwa hali hii wanawake walionekana kugandamizwa kupitia mila na desturi. Wanaume walionekana kuwa chanzo cha kuwagandamiza

wanawake. Mwanamke wa kisasa haamuliwi katika jambo lolote, bali hufanya maamuzi yake mwenyewe kwa upande mwingine mwanaume ambaye bado amefungwa pingu na taasubu za kiume hapendezwi na mwanamke wa namna hii. Matatizo ya mwanamke yako kuumeni (Simiyu 2013)

Jedwali. 4.12: Ohetere Igo Kye Ndahu Ye Sesse (Umeolewa Bila Mahari Kama Mbwa Aliyehasiwa)

Majibu	Vijana	Watu wazima	Wazee	Idadi	Asilimia
Sijui	2	0	0	2	13.3%
Ndiyo	2	4	5	11	73.3%
Hapana	1	1	0	2	13.3%
Jumla	5	5	5	15	100%

Chanzo: Data za Utafiti 2016

Katika kielelezo No. 11 swali hili liliulizwa kwa wanawake tu, na waliojibu ndio ni wanawake 11 ambao ni sawa na asilimia 73.3%. walisema kuwa maana ya methali hii ni kuwa thamani ya mwanamke ni kuolewa kwa kutolewa mahari hivyo binti akiolewa bila kutolewa mahari hata akizaa watoto kumi bado mahari itadaiwa au kinyume cha hapo ni kurudishwa nyumbani pamoja na watoto aliokwisha wazaa. Wazee walionekana kuifafanua zaidi methali hii kwa kusema kipindi chao cha nyuma Mbuzi aliyehasiwa alithamanishwa na ng'ombe. Hivyo Mbwa hata angeasiwa vipi thamani yake haikuongezeka ambapo mwanamke asiyelipiwa mahari naye alifananishwa na mbwa.

Sambamba na hapo methali isemayo *Mokali atana wabho (Mwanamke hana kwao)* baada ya kuwahoji watafitiwa ambao ni wanawake tu kwa kuzingatia umri wao

asilimia 93.3% walisema kuwa wameishawahi kuisikia methali hii ambao ni sawa na wanawake 14 kati ya 15. Maana ya methali hii walidai ni kuwa mwanamke anapozaliwa tu huesabika kuwa atatoka hapo nyumbani na kwenda kuolewa. Jambo hili limejitokeza pia katika baadhi ya kazi za kale za Kiswahili kama vile katika utenzi wa mwanakupona binti mushamu. Hoja zinazotolewa na mama kwa binti yake kwa jina la Mwana Hashima binti Sheikh zinathibitisha hali hii kwa kusema rejea upesi kwako ukae na mume wako utengeneze matandiko mupate kuilalia. (Taasisi ya uchunguzi wa Kiswahili, 1999)

Jedwali 4.13: Ong'aina Nyoko, Si Ise Hai Aregenda Ahike (Mdanganye Mama Yako Lakini Baba Yako Kamwe Atatembea Afike)

Majibu	Vijana	Watu Wazima	Wazee	Idadi	Asilimia
Ndiyo	2	3	5	10	67%
Hapana	1	2	0	3	20%
Sijui	2	0	0	2	13.3%
Jumla	5	5	5	15	100%

Chanzo: Data za Utafiti 2016

Watafitiwa wa swali hili walikuwa ni wanaume tu ambapo 67% kati ya 100% walisema ndiyo. Maana ya methali hii walisema kuwa mwanaume hadanganywi maana mda mwingi huchangamana na wenzake katika maeneo mbalimbali ni tofauti na wanawake ambao hutoka nyumbani kwa ruhusa. Mamlaka ya mwanamke kutoka yako mikononi mwa mwaume. Binadamu wote ni sawa na kila mtu anastahili heshima ya kutambuliwa na kuthaminiwa utu wake, umbile lake au hali yake ya maisha (Usawa wa Binadamu Sheria ya 1984 Na.15 ib 6) Hakuna mtu aliyeumbwa kwa ajili ya kudanganywa bali udhaifu wa mtu na kupenda kutodadisi mambo ndio

humpelekea kudanganywa. Watafitiwa waliosema hapana ni 20% na 13.3% walisema sijui.

Pamoja na hayo pia katika kujibu methali isemayo; *Nyantabhoroye naibhora bhaaru, aribhora bhagende (Mwanamke aliyeachika mahari isiporudishwa atazaa wengi lakini watakwenda)* watafitiwa ambao ni wanaume tu pia waliweza kujibu swali hili yakuwa wamewahi kuisikia methali hii kwa 100% hakuna aliyesema hapana wala sijui bali wote wamejibu ndiyo. Maana ya methali hii ni kuwa mwanamke akishatolewa mahari hata akiachika akaolewa tena na tena kwa watu wengine tofauti bado huesabika kuwa ni mke wa mume wa kwanza aliyemlipia mahari na watoto wote aliowazaa huko huesabika ni watoto wa mume wa kwanza. Na hii inadhibitisha mfumo dume kusimama mahala pake. Mahari inakuwa mnyororo wa kumfunga mwanamke asiwe na maamuzi endapo atakuwa ameolewa na mwanaume mwenye tabia zisizo faa inabidi akae kwa kuvumilia taabu zote. Hali hii ndiyo inayopelekea wanaufeministi wa kiharakati kumchukua mwanaume kama adui mkubwa wa mwanamke na kuwashauri wanawake waweze kujitawala katika Nyanja zote za maisha yao huku wakihimizwa wasiolewe na wanaume (Wafula na Njogu, 2007)

Katika kutoa maoni, wanawake wao walisema kuwa wanaume wabadilike waache kutumia mila kama sababu ya kuchochea ujinsia, Methali kwa kipindi kile zilizoshadidia ujinsi ziliendana na hali ya wakati huo lakini sio sasa hivyo zilizo na ukandamizaji, unyanyasaji, ukatili na uonevu wa aina yoyote ile hatuna budi kuzitupilia mbali na ingekuwa vyema endapo serikali itatilia mkazo na kukemea maswala ya unyanyasaji katika mahusiano ya kijinsia na kutoa mwanya mkubwa kwa mashirika binafsi kuweza kutoa elimu elimishi juu ya usawa kama ilivyofanya

mwaka 2006 kupitia Wizara ya Maendeleo ya Jamii Jinsia na Watoto, “Wanawake 200 walipatiwa mafunzo ya uelewa wa haki zao na masuala ya jinsia. Aidha wizara ilitokomeza vitendo vya ukatili dhidi ya wanawake na watoto na kuongeza muda wa utekelezaji kuanzia mwaka 2001 hadi mwaka 2015. Mpango huu ulilenga kutoa huduma zinazofaa kwa waliotendewa ukatili na kuelimisha jamii kuhusu madhara ya mila na desturi zinazoendeleza ukatili.

Pia wanaume, kwanza wanakili kupendelewa na misingi ya uana na mila lakini wanasema kuwa mwanamke akipewa uhuru zaidi katika mambo ya familia hujisahau na kutaka awe mtawala. Na wanasema kuwa sio kila mwanaume hutumia msingi wa methali kumnyanya sa mkewe kwa wengine ni hulka yao ya kuzaliwa nayo. Dini na asasi mbalimbali zimetoa mchango mkubwa wa kuturejesha karibu na wake zetu. Ukuta wa manyanyaso, utengano na uonevu unaelekea kuangushwa kupia mabadiliko ya kidini, kisiasa na kijamii.

4.3 Ujinsia unavyojitokeza katika Methali za Kikurya

Mumbo na Ngamia (2004) wanasema kuwa jinsia ni ile hali ya kuwa mtu wa kiume au wa kike. Ni suala la mahusiano kati ya wanaume na wanawake yanayotawaliwa na mila na desturi za jamii husika. Katika kukamilisha lengo la kwanza mtafiti aliweza kubaini jinsi ujinsia unavyojitokeza kupitia michango ya mawazo toka pande mbili za wahojiwa. Wanawake katika kutoa michango yao ya mawazo waliweza kubainisha suala la ndoa kama chombo ambacho kilitumiwa sana katika kuushadidia mahusiano ya kijinsia. Hii ilidhihirishwa na Methali hizi; *Nyantaboroye naibhora bhaaru, aribhora bhagende (Mwanamke aliyeachika mahari isiporudishwa atazaa*

wengi lakini watakwenda). Methali hii ilionekana kuwa ni kitanzi kwa wanawake hususani baada ya kuolewa hata kama angetendewa mabaya kiasi gani, alilazimika kukaa maana hata angeondoka na kuolewa pengine watoto ambao atawazaa huko hurejeshwa kwa mwanaume wake wa kwanza.

Methali isemayo, *Omotetwa ne ng'ombe hukuru (Muolewaji ni kipofu)* nayo inaibua ujinsia katika mahusiano ya wanaume na wanawake. Kama muolewaji ni kipofu ilibidi tufafanuliwe tena juu ya muoji. Ari Mwachofi (1987), Mazrui na Mlama (1978) wanashambulia sana utamaduni unaomfinya mwanamke na kwa ujumla wao wanazungumzia maswala ya wanawake na wametetea wanawake kwa kupigania usawa wao kati ya mwanamme na mwanamke.

Pia ujinsia ulionekana kujitokeza kutokana na vipaumbele vingi kuwa katika upande wa kiume tofauti na upande wa kike. Mtafiti alilibaini hili katika methali zisemazo;

- i) Bhondara mbondari enda yo mosacha niuchwa (Zubaa mwenye kuzubaa tumbo la mwanaume halina kitu)
- ii) Mokali ataghukina ronde (Mwanamke kamwe hakui)
- iii) Mokali atana robhaaraa (Mwanamke hamiliki ardhi)
- iv) Mokali atana wabho (Mwanamke hana kwao)
- v) Mumura ataghusuka wabho (Kijana wa kiume hapungui kwao)

Methali hizi zilionekana kurejelewa ili kubainisha jinsi ujinsia ulivyo na mizizi mikubwa katika jamii. Methali hizi zilipochunguzwa kwa undani zaidi zilionesha kuwa mwanamke yupo kwa ajili ya kutoka na kwenda kumpendezesha mwanaume.

Hali hii inapingwa sana na wanaufeministi wa kiharakati ambao humchukulia mwanaume kama adui mkubwa wa mwanamke.

Vile vile ujinsia ulionekana kujitokeza katika viashiria vya kutokuthaminiana maana jamii kama jamii ipo ili kuhakikisha wanajamii wanaungana na kushikamana Methali;

- i) Amanche nga mbere, aga nyuma mburingo (Maji ni ya mbele ya nyuma yamechafuka)
- ii) Bhiya mbitigwa, inkurongo egatiga irichowa (Vizuri huachwa hata tausi aliacha unyoya wake)
- iii) Abhaiseke neente chaitara (Wasichana ni fito za kutengenezea ghara)
- iv) Abhaiya mbakemoromoro (Wasichana wazuri ni wale wa kileo leo)

Methali hizi zinaonekana kuegemea pia upande wa mwanaume na kumpatia uhuru zaidi wa kuchagua na kuacha ilhali hakuna usawa wa kimahusiano unaojitokeza ili kuweka mlango wazi kwa wanawake pia.

4.4 Sababu Zinazopelekea Kuwepo Kwa Ujinsia Katika Mahusiano Kati ya Mwanaume na Mwanamke

Katika uchambuzi wa lengo la pili ndani ya utafiti huu, mtafiti ameweza kubainisha wazi sababu ambazo zinapelekea uwepo wa ujinsia ambao unjibainisha kati ya mahusiano ya mwanaume na mwanamke.

4.4.1 Mwanamke Kuchukuliwa Kama Chombo Duni

Katika kudodosa watafitiwa wengi waliweza kutoa hoja zao kwa kubainisha mojawapo ya sababu kuwa ni hali ya mwanamke kuchukuliwa kama chombo duni.

Wanawake waliweza kuifafanua hoja hii kwa 90% kwa kubainisha methali hizi kama kielelezo cha kumdunisha mwanamke, *Abhaiseke neente chaitara (Wasichana ni fito za kutengenezea ghara)*, *Kagooka kyorosagarwa massai (Kamechanua kama mgagani wa kwenye samadi)*, *Ohetere igo kye ndahu ye sesse (Umeolewa bila mahari kama mbwa Aliyehasiwa)* na wanaume walionekana kuiunga hoja hii kwa 10% kwa kudai kuwa wao hawamchukulii mwanamke hivyo ila kaumbwa hivyo. hali hii ilipelekea watafitiwa kushiriki kwa 100%.

4.4.2 Ugandamizwaji Kupitia Mila

Mila nyingi zimekuwa zikiwapa wanaume vipaumbele kuliko wanawake. Katika kulibainisha hili wahojiwa waliweza kutoa kielelezo cha methali, *Mokali atana robhaaraa (Mwanamke hamiliki ardhi)*, *Mokali atana wabho (Mwanamke hana kwao)*, *Mumura ataghusuka wabho (Kijana wa kiume hapungui kwao)*, *Muroo mwenyu manyinga oroleeme (Kaka yako ni damu ya kwenye ulimi)*.

Methali hizi zinaonekana kumgandamiza mwanamke na kumtweza mwanaume hali ambayo inapigwa vita na wanaufeministi wa kiharakati wanaomchukulia mwanamme kama adui mkubwa wa mwanamke.

4.4.3 Unyanyasaji

Wanaufeministi wa kijamaa wanawahimiza wanaume kushiriki katika malezi ya watoto na kadhia nyingine ambazo kimapokeo zimechukuliwa kuwa kazi za wanawake, Mtafiti pia aliweza kulibaini hili kwa kufuatilia jinsi mwanamke anavyolimbikiziwa shughuli za kifamilia badala ya kusaidiana na mwanaume. Hali

hii inashadidiwa na Methali isemayo, *Bhondara mbondari enda yo mosacha niuchwa* (*Zubaa mwenye kuzubaa tumbo la mwanaume halina kitu*). Haijalishi mwanamke amechoka kiasi gani kupika ni jukumu lake na hali hii ndiyo huwa chanzo cha kutokuthaminiana. Pia Methali isemayo, Ogoteta nkogorana (*Kuoana nikununuliana na kuuziana*) bado inaakisi ujinsia katika mahusiano.

4.4.4 Mila Potofu

Mara nyingi jamii zimekuwa zikimchukulia mtoto wa kike kama mtu asiye na kwao na kusahau kuwa binadamu wote ni sawa. Hali hii ilidhibitishwa na Methali hizi, *Mokali atana wabho* (*Mwanamke hana kwao*), *O moona wegekari, nobhyaro bhyonswei* (*Mtoto wa kike ni wamataifa yote*) hii ni upotoshaji maana kila mtoto anapokua huwa na maamuzi yake ambayo humpelekea kuwa huru haijalishi jinsia yake. Kwa hii hali inamfanya mwanamke kujiona kama aliyetengwa hali inayopelekea kushiriki maumivu makali ya kuumeni.

4.4.5 Utabaka

Fimbo ya utawala katika jamii nyingi iko mikononi mwa mwanaume na mwanamke huonekana kuwa chini yake. Hali hii inasababisha uwepo wa daraja ambalo huweza kuwatenganisha kimaamuzi. Wanawake wengi wamenyimwa uhuru wa kuchangia mawazo au kutoa maoni katika vikao mbalimbali vya familia kama sehemu ya familia hiyo japokuwa wanaweza kuwa na mawazo mazuri tu kwa maendeleo ya familia. Wanaufeministi wa kiharakati wanasisitiza hili kwa wanawake na kuwahimiza kuwa wasiolewe na wanaume ili kulinda hadhi yao ya kuwa na sauti katika jamii japokuwa katika hotuba ya waziri wa maendeleo ya jamii jinsia na

watoto (2007) alisema, “ *ushiriki wa wanawake katika ngazi mbalimbali za maamuzi ya kisiasa na kiutendaji umeongezeka*”

4.5 Kuchambua Matumizi ya Lugha katika Methali za Kikurya Zinazohusu Ujinsia kwa Kutumia Nadharia ya Simiotiki

Simiyu (2013) anasema kuwa, Fani ni silaha ya fanani katika upitishaji wa ujumbe kwa hadhira. Lengo la tatu lilichambuliwa kwa kuangalia lugha ambapo methali za kikurya baada ya kutafitiwa ilibainika kuwa baadhi ya methali katika kutongolewa huwa na mbinu za kifani ambazo zimebeba ujinsia ndani yake. Hivyo fani hizi zinajitokeza kupitia lugha ya kitamathali kama vile sitiari, kejeli, tashibiha, tafsida, balagha na chuku.

4.5.1 Matumizi ya Sitiari Katika Methali Za Kikurya

Njogu na Chimerah (1999), wanasema kuwa sitiari ni tamathali ya usemi ambayo hutumika katika kazi za fasihi kwa kulinganisha vitu viwili vyenye sifa tofauti na kuvifanya kuwa ni vitu vinavyofanana kabisa bila ya kutumia viunganishi kwa mfano, *Abhaiseke neente chaitara (Wasichana ni fito za kutengenezea ghara)*. Katika methali hii Msichana ni kiumbe hai ilhali fito ni zana ya kujengea ghala au nyumba. Vitu hivi haviusiani lakini vinaonekanana kufananishwa na kulinganishwa. Matumizi ya sitiari kwa kawaida hufanywa kwa lengo la kueleza jambo kwa kuisitiza wasomaji walione kuwa lina umuhimu kwao na baada ya kuona umuhimu huo ndipo huona dhamira inayosisitizwa.

4.5.2 Matumizi ya Kejeli katika methali

Kejeli ni maneno ya kimafulmba ya kumsema mtu, kwa kumzunguka bila ya yeye

mwenyewe kujua kama anafumbiwa (Msokile, 1993) Kejeli ni tamathali za semi ambazo hutoa maana tofauti na uhalisia wa kitu chenye kwa mfano, *Amaguta mmang'aina ng'ombe (Mafuta anayojipaka binti hudanganya ng'ombe)* Methali hii ilitolewa kwa kuwafumba hasa mabinti ambao walionekana kunuka kikwapa japokuwa maana halisi ya methali hii ilikuwa ni uzuri na harufu ya mafuta aliyajipaka binti ulipelekea kuolewa kwa mahali ya ng'ombe wengi. Katika jamii watu wengi huwa na mtazamo tofauti wa mambo kama vile, uhusiano wa kimapenzi, ndoa na mila. Pia methali, *Bhiya mbitigwa, inkurongo egatiga irichowa (Vizuri huaachwa hata tausi aliacha unyoya wake)* ilitumika kukejeli mwanandoa aliyevunja ndoa yake.

4.5.3 Matumizi ya Tashbiha Katika Methali

Wamitila (2008), anasema kuwa Tashbiha ni tamathali ya usemi ambayo hutumika kulinganisha vitu viwili ambavyo kimsingi vitu hivyo havifanani wala havina sifa zinazofanana kwa mfano katika methali hii, *Kagooka kyorosaga rwa massai (Kamechanua kama mgagani wa kwenye samadi) "Kamechanua" 'Ka' imetukika kudogoisha, kuchanua huku kunamaanisha binti aliyepévuka ambapo analinganishwa na mgagani tena ulioota kwenye samadi. Ka=binti ni ishara pia. Mbinu hii hutumika pale ambapo mambo au hali mbili zinazounganishwa na kulinganishwa zina ufanano fulani mathalani katika umbo, vitendo na hata tabia kwa mfano, Wanyamokari agotaara kimura, mona sarigoko igutuna nsenye (Mwenye mke anayetembea kiume ni kama jogoo atafutaye jike).* Hapa tashbiha inajitokeza katika kitendo maana kitendo cha mwanamke kutembea haraka haraka kilichooanishwa na jogoo atafutaye jike.

4.5.4 Matumizi ya Tafsida Katika Methali

Tafsida ni maneno ambayo hupunguza ukali wa maneno. Katika kuyatamka maneno yapo ambayo hukiuka miiko ya jamii hivyo utamkaji wake huweza kuhitaji lugha ya kupunguza ukakasi wa kuyatamka maneno hayo na hivyo huhitajika msawazo wa maneno mbadala katika kuyatamka. Methali ifuatayo ni miongoni mwa methali za kikurya zenye kutumia tafsida. *Bhondara mbondari enda yo mosacha niuchwa (Zubaa mwenye kuzubaa tumbo la mwanaume halina kitu)* Badala ya mwanaume kudai yakuwa anahisi njaa alitumia methali hiyo ili mwanake ajitathimini.

4.5.5 Balagha na Chuku

Mtafiti katika utafiti wake aligundua yakuwa zipo methali zenye balagha iliyochanganywa na chuku. Methali za aina hii huwa zina maneno ambayo huwa yametiwa chumvi. Maneno hayo huwa yamechaguliwa kwa uangalifu mkubwa, pamoja na kuibua hisi yasisitize ujumbe au funzo lililofutikwa katika methali (Mtesigwa, 1989). Mfano, *Amaguta mmang'aina ng'ombe (Mafuta anayojipaka binti hudanganya ng'ombe)* Katika methali hii inajidhihirisha bayana kuwa na chuku ndani yake maana uzuri wa binti hautokani na mafuta anayojipaka bali ni kutokana na maumbile pia, *Omosacha n'ora akorya nyasoore (Mwanaume halisi ni Yule anayevuta bangi)* Katika methali ina funzo kubwa japo imetawaliwa na balagha iliyochanganywa na chuku. Neno, 'Bangi' limetumika kama kisawe cha kujiamini au jasiri.

4.6 Hitimisho

Katika sura hii ya nne nilijikita katika uwasilishaji wa data ambazo ni matokeo ya

majibu toka kwa wenyeji wa Halmashauri ya Wilaya ya Tarime Vijijini. Nilijikita katika kubainisha jinsi ujinsia unavyojitokeza katika methali za Wakurya pamoja na sababu zinazopelekea kuwepo kwa ujinsia katika mahusiano kati ya mwanamke na mwanamme. Na pia nilichambua fani katika methali za Kikurya zinazohusu ujinsia kwa kutumia zaidi nadharia ya Simiotiki. Sura inayofuta inahusu mahitimisho, maoni na mapendekezo.

SURA YA TANO

5.0 MAHITIMISHO, MAONI NA MAPENDEKEZO

5.1 Utangulizi

Sura hii ya mwisho inajadili kuhusu hitimisho, maoni na mapendekezo ya utafiti huu.

Sura yenyewe ina sehemu tatu ambapo Sehemu ya kwanza inabeba mahitimisho ya tasnifu hii, Sehemu ya pili inabeba maoni na sehemu ya tatu inabeba mapendekezo.

5.2 Mahitimisho

Utafiti huu una jumla ya sura tano, katika sura ya kwanza vipengele vilivyozingatiwa ni pamoja na usuli wa tatizo, lengo kuu na malengo mahususi ya mtafiti ambayo kwa ujumla wake yalikuwa ni matatu. Maswali ya utafiti yalitokana na malengo mahususi. Vile vile kipengele cha umuhimu wa utafiti kilijadiliwa, mipaka ya utafiti pamoja na matatizo ya utafiti.

Sura ya pili ni mapitio ya kazi tangulizi ambazo zililenga mada ya utafiti huu na mkabala wa kinadharia. Nadharia ya Ufeministi ni miongoni mwa nadharia zilizotumika pamoja na nadharia ya Simiotiki iliyotumika zaidi katika kuichambua fani. Katika sura ya tatu mbinu za utafiti ziliangaliwa kwa marefu na mapana ambapo umbo la utafiti, eneo la utafiti, usampulishaji na uteuzi wa watafitiwa kwa kuzingatia umri, jinsia na kazi vilikuwa ni miongoni mwa vigezo vya kuwapata walengwa.

Katika sura ya nne, nilijikita katika kipengele cha uwasilishaji, uchambuzi na mjadala wa data za utafiti pamoja na kuchambua jinsi ujinsia unavyojitokeza katika

methali za Kikurya. Fani pia ilichambuliwa katika sura hii kwa kuzingatia mkabala wa nadharia ya Simiotiki. Na sura ya tano inajikita katika kipengele cha mahitimisho, maoni pamoja na mapendekezo.

5.3 Maoni

Mwanamke na mwanaume wanapaswa kuwa na vipaumbele ambavyo vinaleta mlinganyo sawia maana kushikilia ukale ni ishara ya kurudisha jamii nyuma ya wakati. Mila zetu zisiwe kichocheo cha kuleta ubaguzi, kunyanyasana na kusalitiana. Wanawake wagutuke na kuishi sambamba na mwanamke wa kisasa anavyopaswa kuwa maana wamezaliwa katika mazingira yaliyobadilika mno. Wakubali kuandamana na wanaume wao popote pale. Mwanaume akanyagapo naye atie guu lake bandika bandua, bandika bandua. Wakati wa kukaa nyumbani kuzaa na kulea watoto upishwe ili kuruhusu kufanya kazi bega kwa bega, akitaka kuwa mwalimu awe, akitaka kuwa daktari awe ilimradi chochote kinachotendwa na mwanaume aweze kukitenda tena kwa ubora zaidi.

Niliongea na wanawake wengi, hawana raha ya ndoa wanavumilia huku miaka inaenda wakiwa ndani ya mateso makali kama kulea familia wenyewe bila kusaidiwa na wanaume zao hata senti jambo hili halina budi kukomeshwa maana linaumiza sana. Mshikamano na kuheshimiana ndio nguzo ya kuijenga familia.

Serikali izidi kutilia mkazo juu ya vitendo ambavyo vinakiuka haki za binadamu maana tutambue kuwa kuna maisha bila mme au maisha bila mke na yenye amani, ubwana na utwana vikiruhusiwa ni kijitengenezea kifo cha kujitakia. Asasi mbali

mbali za kijamii zipewe vipaumbele ili ziweze kutoa elimu ya ujinsia katika jamii zetu hali itakayosaidia kupinga vitendo viovu baina ya wanajamii.

Kuthaminiana, kutokane na kupinga mawazo potofu na kuhimiza umoja. Mabadiliko yasiwe mithili ya kiwingu bali yawe ya aushi. Wanaufeministi wa kiharakati wameliona hili na kuwahimiza wanawake wasiolewe na wanaume. Ndoa sio mateso, ndoa sio msalaba, ndoa sio uvumilivu wala ndoa sio lazima. Mabadiliko ndio lazima.

5.4 Mapendekezo

Utafiti huu umefanywa katika jamii ya Wakurya kwa suala zima la kuchunguza ujinsia katika methali, ninapendekeza kuwa utafiti kama huu ufanywe katika jamii nzingine tofauti na hii jamii ili ziweze kutambulika kupitia kazi za watafiti.

Watafiti bado wanao mwanya mkubwa wa kufanya tafiti mbali mbali hivyo ninapendekeza watie kalamu zao wino ili waweze kuendeleza pale nilipoishia hali itakayosaidia kuibua mengi ambayo hayajaandikwa na watafiti waliowatangulia. Sambamba na hilo ninapendekeza kuwa zipo semi nyingi ambazo hazijashughulikiwa tofauti na methali watafiti wajitose kuzishambulia ili kuibua mambo yalijificha katika jamii.

Pia, utafiti kama huu unaweza kufanywa kwa kuchunguza ukale na usasa katika methali za Wakurya ambapo itasaidia kuonesha mwingiliano unaojitokeza katika hatua za kimaendeleo ndani ya jamii.

MAREJELEO

- Adamson, N. (1988). *Feminist Organization for Change*. Oxford: Oxford University Press.
- Barthes, R. (1994). *The Semiotic Challenge*. California: University of California Press.
- Birke, L. (1986). *Women, Feminist and Biology. The Feminist Challenge*. Wheatsheal: Collins
- Byera, N. H. (1978). *500 Haya Provrbs*, East Africa Literature Bureau
- Clifford, B. Majani (2013). *Afya na Urembo wa Msichana*; Lulu Publishers, Inc
- Mumbo, C. K. naNgamia, F. O. (2004) *Johari ya Kiswahili Kidato cha Tatu*, Nairobi: East African Educational Publishers.
- Achebe, C. (1958). *Things Fall Apart*, Johannesburg: Heinemann Publishers Limited.
- John, C. W. (2009). *Research Design*, Third Edition, New York: SAGE Publications Inc.
- Eagleton, M. (1991). *Feminist Literary Criticism*, London: Longman,
- Eco, U. (1976) *A Theory of Semiotics*. Indiana: Indiana University Press.
- Enon, J. C. (1998). *Education Research, Statistics and measurement*, Kampala: Makerere University Press.
- Finnegan, R. (1970). *Oral Literature in Africa*. Nairobi: Oxford University Press
- Greer, G. (1970). *The Female Eunuch*, London: Mac Gibbon & Kee.
- Giacobbe, I. (2009). “*Kutoka katika Taasisi ya Nguvu ya Jinsia*” Imepakuliwa kutoka tovuti ya <http://dw.com/p/LGGK>, 25/5/2016.
- Goods, G. V. (1966) *Essentials of Educational Research*, New York: Murdith Publication Co.

- Shemweta, G. (2015) *Itikadi katika Tamthiliya za Emmanuel Mbogo: Utafiti linganishi wa Ngoma ya Mwanamalundi na Fumo Liongo*; Tasinifu ya Shahada ya Uzamili, M.A Kiswahili, Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- Guba, E. G & Lincoln, Y. S. (1994). *Competing Paradigms in qualitative research*, Hand book of qualitative research; Thousands Oaks CA: Sage Publishers.
- Gupta, K. K. (1986). *Numerical Methods in Engineering*, London: John Wiley & Sons Ltd.
- Mapunjo, G. C. (2014). *Usawiri wa mwanamke katika Tamthiliya; Uchunguzi wa Kivuli Kinaishi na Nguzo Mama*; Tasinifu ya Shahada ya Uzamili, M.A Kiswahili, Chuo Kikuu cha Huria cha Tanzania.
- Hamad, A. K. (1982). *Fasihi Simulizi ni nini. Misingi ya Nadharia ya kazi Bunilizi*, Dar es Salaam: Karljamer Print Technology,
- Makombo, H. (2006). *Peak Revision K.C.S.E, Kiswahili*, Kampala: East African Educational Publishers Ltd.
- Jimenez, A. (2002). *Non-Sexist Administrative Manual*; Chuo Kikuu Cha Malaga.
- Mbonde, J. P. (2005). *Methali za Kiutandawazi*, Kongamano la Jubilei ya Miaka 75 ya TUKI, Tarehe 4-7 Julai, Taasisi y Uchunguzi wa Kiswahili, Chuo Kikuu Cha Dar-es-Salaam.
- Kahwa, J. J. (2014). *Dhima za Methali za Kihaya*, Tasinifu ya uzamili, Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania
- Leonidas, K. O. (1992). *Emigani na Ebikoikyo*; Bukoba: North Western Publishers.
- Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, (1977-2016) *Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania*, uk. 16-22.

- Keya, S. O. (1985). *Current Status of Legume*. Nairobi: Inoculant Production.
- Kithaka wa Mberia, (1997). *Mchezo wa Karata*, Nairobi: Marimba Publication Ltd.
- Kothari, C. K. (2008). *Research Methodology, Method and Technique*. New Delh: New Age Generation Publishers.
- Kombo, D. K. & Tromph, D. L. A. (2006). *Proposal and Thesis Writing. An Introduction*, Nairobi: Paulines Publications Africa.
- Madumulla, J. S. (2009). *Nadharia, Historian a Misingi ya Uchambuzi*, Phonex: McGraw-Hill.
- Madumulla, J. S. (1995). *Proverbs and Sayings; Theory and Practice*. Dar-es-Salaam: DUP.
- Masebo, J. A. (2013). *Matambiko katika jamii ya Wasambaa; Katika*, www.academia.edu/.../matambiko_katika_jamii_ya...
- Mlacha, S. A. K & Madumulla, J .S. (1995). *Riwaya ya Kiswahili*, Dar es Salaam: DUP.
- Mlama, P (1983). *Utunzi wa Tamthiliya Katika Mazingira ya Tanzania* Katika makala za semina ya kimataifa ya waandishi wa Kiswahili III FASIHI, TUKI, Dar es Salaam.
- Miruka, O. (1994). *Encounter With Oral Literature*, Nairobi: East African Publishers.
- Mohamed, S. A. (1974). *Vito vya Hekima, Simo na Maneno ya Mshangao*; Nairobi: Longman.
- Mulokozi, M. M. (1996). *Fasihi ya Kiswahili*, Dar es Salaam: DUP.

- Mulugu, K. A. (2011). *Usawa Katika Methali za Kisambaa*, Tasinifu ya Uzamili, Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania Kutoka; [www.lulu.com/...uchambuzi wa methali-za-kiswahili/...product-20920021](http://www.lulu.com/...uchambuzi_wa_methali-za-kiswahili/...product-20920021).
- Mtesigwa, G. K. (2013). *Kuchunguza Matumizi ya Methali katika Jamii ya Wanyilamba*; Tasinifu ya Shahada ya Uzamili, M.A Kiswahili. Chuo kikuu Huria cha Tanzania
- Mtesigwa, P. C. K. (1989). *Methali ni nini? Kiswahili Na.56. Jarida la Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili (TUKI)*; Chuo Kikuu Cha Dar-es-Salaam.
- Mwachofi, A. K. (1987). *Mama Ee*, Nairobi: East African Educational Publishers.
- Ndalu, A. & King'ei, K. (1988). *Kamusi ya Methali za Kiswahili*, Nairobi: Longhorn Publishers.
- Ndimi za Wahenga, (2016) *Uchambuzi wa Methali za Shaaban Robert*; Katika, Chomboz.blogspot.com/.p/maisha.html.
- Ngole, S. Y. A. & Honero, L. N. (1981). *Fasihi- Simulizi, Methali*; (Wahariri) Kitabu Cha Pili, Dar es Salaam: DUP.
- Njogu, K. & Chimerah, R. (1999). *Ufundishaji wa Fasihi, Nadharia na Mbinu*, Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.
- Njogu, K. & Wafula, R. M. (2007). *Nadharia za Uhakiki wa Fasihi*, Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.
- Nsookwa, J. C. (2011). *Dokezo za Sitiari Katika Methali za Kiswahili na Kiganda (Metaphorical implications of Kiswahili and Luganda Proverbs)*, Tasinifu ya Uzamivu, Chuo kikuu cha Makerere; Katika https://www.mak.ac.ug/...Nsookwa_Johnpdf.

- Patton, M. (1980). *Qualitative-Quantitative Research Methodology*; Illinois: Southern Illinois University Press.
- Penina, M. (1991). *Culture and Development, The Popular Theatre Approach to Africa*, The Scandinavian Institute of African Studies, Uppasala.
- Sauti ya Siti, (1999). Gazeti la Wanawake la Tarehe 15/12/1998-13/01/1999.
- Selden, R. (1985). *An Introduction to Literary Criticism*. New York: Harvester
- Sengo, T. S. Y. M. (2009). *Sengo na Fasihi za Kinchi*, Dar es Salaam. AERA Kiswahili.
- Sengo T. S. Y. & Ngole S. Y. A. (1976). *Fasihi Simulizi ya Mtanzania*; Methali Kitabu cha Kwanza, Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili (TUKI) Chuo Kikuu Cha Dae-es-Salaam.
- Senkoro, F. E. M. K. (2006). *Fasihi ya Kiswahili ya Majaribio: Makutano baina ya Fasihi simulizi na Fasihi andishi*”, katika, *Kioo cha Lugha*, Juzuu, 1. Idara ya Kiswahili chuo kikuu cha Dar es Salaam.
- Senyamanza, C. A. (2014). *Misingi ya Kazi za Kubuni, Nadharia, Mbinu na Mifano ya Kazi Bunilizi*, Dar es Salaam: Karljamer Print Technology.
- Shelley, M. (1992). *Frankenstein*, London: Penguin.
- Simiyu, W. F. (2013). *Kitovu cha Fasihi Simulizi*, Mwanza: Serengeti Educational Publishers (T) Ltd.
- Theonestina, S. M. (2011). *Dhana y Methali za Kihaya*, Tasinifu ya Uzamili, Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania.
- De Beauvoir, S. (1992). *The Second Sex*; Blackwel: Boundary Oxford and Cambridge.
- TUKI, (1981). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu*. Nairobi: Oxford University Press.

- TUKI (2004). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu*, Nairobi: Oxford University Press, Nairobi.
- Wafura, R. M. & Kimani, N. (2007). *Nadharia za Uhakiki wa Fasihi*: Nairobi: The Jomo Kenyatta Foundatin.
- Wamitila, K. W. (2002). *Uhakiki wa Fasihi, Misingi na Vipengele vyake*. Nairobi Phoenix Publishers.
- Wamitila, K. W. (2008). *Kanzi ya Fasihi: Misingi ya Uchanganuzi wa Fasihi*. Nairobi: Vide-Muwa Publishers Ltd.
- Wamitila, K. W. (2004). *Kichocheo cha Fasihi Simulizi na Andishi*: Nairobi: Focus Publishers Ltd.
- Wamitila, K. W. (2001). *Wingu la Kupita*, Nairobi: Longhorn Publishers.
- Wollstonecraft, M. (1972). *A Vindication of the Rights of Woman*; Peter Edes.
- Woolf, V. (1929). *A Room of One's Own and Three Guineas*; Harcourt: New Age Publishers.
- Wright, Will. (1975). *Sixguns and society: A structural study of the western*. New York: Berkeley.

VIAMBATANISHO

Kiambatanisho i: Methali za Kikurya

1. Abhaiseke neente chaitara (Wasichana ni fito za kutengenezea ghara)
2. Abhaiya mbakemoromoro (Wasichana wazuri ni wale wa kileo leo)
3. Abhamwi mbaregani (Ndugu huchukiana)
4. Abhasaacha na bhakari ni ntusania (Wanaume na Wanawake ni sawa na watoto wanaofuatana katika kuzaliwa)
5. Abhatagenda mbo bhako ngainwa (Wasiotembea ndio wadanganywao)
6. Abherekereywe riiso akanga iga nena ereene (Aliitiwa jicho akakataa kuwa ana lake)
7. Amaguta mmang'aina ng'ombe (Mafuta anayojipaka binti hudanganya ng'ombe)
8. Amaiga ndumi ngosangokagare (Mapenzi huwa yanaisha)
9. Amanche gano gaya kugutwi, nagande gakogasooramoo (Maji yaliyoingia sikioni hutolewa na maji mengine)
10. Amanche nga mbere, aga nyuma mburingo (Maji ni ya mbele, ya nyuma yamechafuka)
11. Amang'ondi garahira agande kogonkya (Makondoo yanapeleka mengine kunyonyesha)
12. Bhiya mbitigwa, inkurongo egatiga irichowa (Vizuri huaachwa hata tausi aliacha unyoya wake)
13. Bhondara mbondari enda yo mosacha niuchwa (Zubaa mwenye kuzubaa tumbo la mwanaume halina kitu)

14. Bhota bhokong'a na rogai rokong'a (Upinde unakuwa mgumu na kamba inakuwa ngumu).
15. Bhukima bhombere mmabhi bhobhaye (Ugali wa kwanza unakuwa mavi)
16. Bhyrooche mbitiruki (Vilivyoona huponyoka)
17. Chare mokari chahetaigo (Zilikuwa za kuoia lakini zimepita bure)
18. Egaini eno ini ching'wena, nkwiwere (Dume lenye kupe hung'oewa)
19. Ehagohago yagire ekebhabhayo gekairekera riko (Kutanga tanga kulisababisha kipepeo kikaanguka jikoni)
20. Ehaho nembe yasokiri mo nyaruguri (Waliofanya papara waliisha)
21. Ekerro kyo bhande, tekegokania monto korya hai (Kutapika kwa mwenzio hakumzui mwingine kula)
22. Enchera etabhoreye mogendi (Njia haikumwambia mtembeaji)
23. Engwei niyo ikwibhora amasorogwei (Chui ndio huzaa Nguchiro)
24. Eno yagaitire iching'era, niyo uguchagwita ibhitocho (Iliyokuwa ikiua nyati ndiyo huja kuua Sungura na Kobe).
25. Etaacha neno yarocho (Kilichokuja ndo kilichoonwa)
26. Ghichire butiko, butiko bhundi gikuringa (Kilichoingia usiku, kitarudi usiku)
27. Kagooka kyorosaga rwa massai (Kamechanua kama mgagani wa kwenye samadi)
28. Mbhuri o'renge yarutundura (Maji hufuata mkondo)
29. Mengo mikubhe, ngekaihekwa kabhere tegekokohya hai (Viazi vilivyokona hata ukivipika tena haviivi)
30. Mokali ataghukina ronde (Mwanamke kamwe hakui)
31. Mokali atana robhaaraa (Mwanamke hamiliki ardhi)

32. Mokali atana wabho (Mwanamke hana kwao)
33. Mumura ataghusuka wabho (Kijana wa kiume hapungui kwao)
34. Muroo mwenyu manyinga oroleeme (Kaka yako ni damu ya kwenye ulimi)
35. Nesanguna yarerrwe, omoona agatabhutwa (Ulichukua kondo ukatupa mtoto)
36. Ngakahya (anche) tegakwebha wabho hai (Kasichana kenye akili hata kakienda hakasahau kwao)
37. Nkobhochoore rukwigoti (Unakula lakini kamba iko shingoni)
38. Nteterere mbe neno igundre (Mbegu ni iliyooza)
39. Nyakigwito numwene akimanyeye (Kinachomuua mtu mwenyewe ndo anakijua)
40. Nyamoranga go mabhere kong'a iniibhe (Mtamani maziwa kua na wewe ufuge)
41. Nyamwihetya hare bhagogere mbatamokania mba igitimba bhamoroche (Mwenye kupita mbali hata wasipomzuia lakini wamemwona)
42. Nyangana emoseye numwene akogegamba (Mwenye jambo lililomuumiza hulisema mwenyewe)
43. Nyantaboroye naibhora bhaaru, aribhora bhagende (Mwanamke liyeachika mahari isiporudishwa atazaa wengi lakini watakwenda)
44. Nyantagamba wabho aregamba nyoko (Asiyesema kwao atamsema mama yake).
45. Nyantaiyaneye yasereye gisibho (Mnyama aliyefugwa asipolia hufia kwenye kamba).
46. Nyinyi chibhosire tichina ryogo hai nchikagotibha mona chogotibhwa (Mboga iliyoharibika haina dawa hata ikipashwa moto haziliki)

47. O moona wegekari, nobhyaro bhyonswei (Mtoto wa kike ni wamataifa yote)
48. Obhosaani bhotere bhooro bhweitire ensembu neende chiratarania gwikendo
(Mapenzi matamu yaliua nsembu na mwenzake kwenye ukindu)
49. Obhosambererre bhwirihute, ono rereye newe abhomyere (Maumivu ya jipu
aliyeugua ndiye huyajua)
50. Ogenda haiya, sibhoono ogenda harai (Uende mbali lakini uende
panapoendeka)
51. Ogotacha ntachere, si ugutwa tintuure hai (Kukanyaga nimekanyaga lakini
kuchuma sikuchuma)
52. Ogoteta nkorana (Kuoana nikununuliana na kuuziana)
53. Ogoteta nkohagahaga, ogotegeribhwa nugwitwa (Kuoana nikununuliana na
kuvutiwa ni kuuwawa)
54. Ohetere igo kye ndahu ye sesse (Umeolewa bila mahari kama mbwa
aliyehasiwa)
55. Okogamba ngwiterengechia, omoona agatoka omokoro (Kuzungumza ovyo ni
kujiweka katika hatari, mtoto akamtukana mzee)
56. Okogooro kono waroobha, nko kuguucha kogokorra ekebheera (Mguu
ulioungwa ndio huja kusababisha kilema)
57. Okonaha nko okongora (Kuchokoza ndo kujua)
58. Okonga ko ingondi ngusinyoora (Kukataa kwa kondoo ni kukojoa)
59. Omobhere go bhande ne mbareka (Mwili wa mwingine ni pembeni)
60. Omogaaka kumugi ndyogo (Mzee katika mji dawa)
61. Omoharekwa nitimo riguchimbaru (Mke mwenzani ni mkuki ubavuni)
62. Omokari noono aibhoye (Mwanamke ni Yule aliyezaa)

63. Omononti wi tinyi ni kiimo akohabwa (Aliyeshiriki kuua mnyama hupewa kiungo)
64. Omonto o omonto mmanyinga orreme, agande omera (Mtu wa mtu ni damu ya ulimi, nyingine utameza nyingine utatema)
65. Omoronge newe agokora iritongo ichinyangi (Mtu mnyoofu ndiye hufanya sherehe za kijamii)
66. Omosaacha no mokari ne kerenge ginchage (Mwanaume na mwanamke ni kwato ya Pundamilia)
67. Omosaacha no mokari nintusania (Mwanaume na mwanamke ni watoto Wanaofuatana)
68. Omosaacha oheene newe okwibhora amasaacha mbwe (Mwanaume hodari huzaa manaume ovyo).
69. Omosacha n'ora akorya nyasoore (Mwanaume halisi ni Yule anayevuta bangi).
70. Omoteti mmohomani (Muojaji hubahatisha) Omoteti motetera bhande (Muojaji huolea wengine).
71. Omotetwa ne ng'ombe hukuru (Muolewaji ni kipofu)
72. Omotwe goonde nkyaro (Kichwa cha mtu ni himaya)
73. Ong'aina nyoko, si ise hai aregenda ahike (Mdanganye mama yako lakini baba yako kamwe atatembea afike)
74. Ono agusima nyoora neng'ana anayo (Anayekonyeza huwa ana jambo)
75. Ono ambeho newe agusugatera komorro (Anayehisi baridi ndiye husogelea moto).

76. Ono atagogere tagira mahaama hai (Ambaye hajachinja hawezi kukinaiwa na mafuta)
77. Ono atana musubhati omobho nk'webhebherare (Asiye na dada yake hujifariji yeye mwenyewe)
78. Ono atana omokamona numwene agwikamonera (Asiye na mkamwana huwa mkamwana yeye mweyewe)
79. Ono atena umwibhuri, nawe nguchare gotemwa nabhae (Asiye na wazazi watoto wake watamshinda kulea)
80. Orehetoka nyooro charinga emekera chaikara (Utakumbuka ikiwa wamekunja mikia na kuikalia)
81. Orweirongo rrasekerra oro riiko (Ukuni wa darini unachekeka ulioko jikoni)
82. Otareye ikinyunyi ko magiha (Umetoa simulizi ya ndege kwenye mafiga)
83. Otaribhire amatwi ibhirasi, togaikarya omokamona hai (Usipoziba masikio huwezi kuwa na mkamwana)
84. gekomonyonkera hai(Mwenye kidonda hakimnukii)
85. Wahenena kyu mwimuka we-nda (Una jeuri kama mtu aliyebeba mimba)
86. Wahingirya amanga kya matwi gye getocho (Umejisukumia badala ya kukataa kama masikio ya Sungura)
87. Waigoro nachakorente (Usiku utakurudisha)
88. Waihoma gyenkang'a (Umekauka kama kanga)
89. Waikangi nguchabho ikurisya (Ng'ombe mjinga huchunga kwenye kundi lake)
90. Wakera kighima niyake orekora ugitwe (Umebugia kizima utakitemaje)
91. Wakorya kyu mwibhora ka (Unajifanya kama binti aliyezalia nyumbani)

92. Wamenia kyo mobhaso gwei tabharari (Umeangaza kama jua la kiangazi)
93. Wandwi rumangora nkuyore (Simba nguruma polepole lakini unaenda)
94. Wang'aye tekohera hai (Umempa hatosheki)
95. Wange goosera is'akwa mlingo (Usidharau ngozi sababu ya mkunjo)
96. Wangere morara bhwinia orokya omoona kwirooma (Ngiri ni mlala shimoni amwonyeshe na mtoto wake shimo)
97. Wankoore mwibhambi wagesaka, negesaka nkerabhere (Hata uking'ang'ania kichaka, kichaka ni kile kile)
98. Wantaamya gichitero cha hanse (Umenishinda kama usingizi wa chini)
99. Wanyamokari agotaara kimura, mona sarigoko igutuna nsenye (Mwenye mke anayetembea kiume ni kama jogoo atafutaye jike)
100. Wanyanyiha ginchoka igwita etaare (Una roho mbaya kama nyoka auwaye lakini hali)
101. Wanyanyiha kyo morogi (Una roho mbaya kama mchawi)
102. Warekerwa amarobha ko maisso (Umerushiwa mchanga machoni)
103. Waseera bhoori bhohirwa no mokama (Umedharau ulezi umepeperushwa na upepo)
104. Watameywe iyo mokoro, oregenda bhwire (Umekataa ya utatembea mpaka giza lizame)
105. Watega keragahacha (Umetega ndege anajenga)
106. Wihacha ekerenchoka nensongo engana ekehe (Unaringa wakati una chongo kubwa kama kisonzo)
107. Wikumya kyo mokenya hagare (Unajiamini kama mkimbia mwenyewe)
108. Wing'etya isaka naicho oreretaara (Unazira pori na kesho utalitembea)

KIAMBATANISHO II

HOJAJI NA MADODOSO YALIYOTUMIKA KUKUSANYIA DATA

(a) Mwongozo wa hojaji kwa wenyeji/wakazi wa Halmashauri ya Wilaya ya

Tarime vijijini

1. Ninaomba unieleze kwa kifupi kuhusu jina lako, umri wako na kazi unayojishughulisha nayo.
2. Unafahamu kuzungumza lugha ya kikurya?
3. Je, uafahamu methali zozote za kikurya?
4. Katika methali za kikurya unaweza kubainisha methali ambazo zinaonesha ujinsia?
5. Je, ni methali zipi unazodhani zinapelekea uwepo wa kumtofautisha mwanamke na mwanaume katika hali ya uana?
6. Methali za kikurya unadhani zaweza kuwa ni kichocheo cha ubaguzi wa kijinsia katika mahusiano ya mwanamke na mwanaume?
7. Je, katika methali zipo taswira au ishara ambazo hutumika kumtambulisha mwanamke tofauti na mwanaume? Kama zipo nitajie tatu tu.
8. Ni kitu gani kinachopelekea mwanaume kuaminiwa katika uwezo na nguvu kupitia methali?
9. Mwanamke wa kikurya huchukuliwaje na jamii kuhusiana na kumiliki mali pamoja na kuhusishwa katika maamuzi mbalimbali ya kijamii?
10. Toa maoni yako kuhusu methali ambazo zinazungumzia mahusiano ya kijinsia katika jamii yako.

(b) Dodoso la jinsia ya kike kwa wenyeji wa Halmashauri ya Wilaya ya Tarime vijijini

Ndugu, mimi ni mwanachuo wa mwaka wa pili katika Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania, ninafanya utafiti juu ya ujinsia katika methali za Kikurya katika Halmashauri ya Wilaya ya Tarime vijijini. Tafadhari ninaomba ushirikano wako na ninaahidi majibu yote yatakayotolewa yatakuwa ni siri.

A. Taarifa za jumla za mshiriki

Umri.....

Jinsi.....

Jina la Kijiji

Kata

Wilaya.....

Kazi/Shughuli.....

B. Jibu maswali kwa kuweka tiki au kujaza majibu sahihi kadri ya swali linvyoelekeza.

1.a) Je, unafahamu methali zozote za kikurya?

Ndiyo () Sijui () Hapana ()

b) Kama jibu ni ndiyo,taja methali mbili za kikurya unazozifahamu zinazohusiana na ujinsia.

i).....

Tafsiri ya Kiswahili.....

ii).....

Tafsiri ya Kiswahili.....

2. a) Je, methali za kikurya ni kichocheo cha ubaguzi wa ujinsia katika uhusiano wa mwanamke na mwanaume?

Sijui () Ndiyo () Hapana ()

b) Kama jibu ni ndiyo kwanini?

.....

c) kama jibu ni hapana kwanini?

.....

3. Je, wanawake hupambanuliwa na vitu vyenye sifa gani katika methali za Kikurya?

a) Uimara, ujasiri na vyenye kuogopesha

b) Dhaifu katika mwonekano, vyenye kudharaulika na vyenye sura nyororo na laini

c) Urefu wa kimo

4. Je, umewahi kusikia methali isemayo:

a) Abhaiseke neente chaitara (Wasichana ni fito za kutengenezea ghara)

HAPANA () NDIYO () SIJUI ()

Methali hiyo ina maana gani?

.....

b) Mokali atana robhaaraa (Mwanamke hamiliki ardhi)

HAPANA () NDIYO () SIJUI ()

Methali hiyo ina maana gani?

.....

c) Wanyamokari agotaara kimura, mona sarigoko igutuna nsenye (Mwenye mke anayetembea

kiume ni kama jogoo atafutaye jike)

HAPANA () SIJUI () NDIYO ()

Methali hiyo ina maana gani?

.....

d) Ohetere igo kye ndahu ye sesse (Umeolewa bila mahari kama mbwa aliyehasiwa)

SIJUI () NDIYO () HAPANA ()

Methali hiyo ina maana gani?

.....

e) Mokali atana wabho (Mwanamke hana kwao)

HAPANA () NDIYO () SIJUI ()

Methali hiyo ina maana gani?

.....

5. Toa maoni yako kuhusiana na methali za kikurya zinazojikita katika

ujinsia.....

.....

(c) Dodoso la jinsia ya kiume kwa wenyeji wa Halmashauri ya Wilaya ya

Tarime Vijijini

Ndugu, mimi ni mwanachuo wa mwaka wa pili katika Chuo Kikuu Huria Cha

Tanzania, ninafanya utafiti juu ya ujinsia katika methali za kikurya katika

Halmashauri ya Wilaya ya Tarime vijijini. Tafadhari ninaomba ushirikano wako.

Ninaahidi majibu yote yatakayotolewa yatakuwa ni siri.

A. Taarifa za jumla za mshiriki

Umri..... Jinsi.....

Jina la Kijiji Kata

Wilaya..... Kazi/Shughuli.....

B .Jibu maswali kwa kuweka tiki au kujaza majibu sahihi kadri ya swali

linvyoelekeza.

1. a) Je, unafahamu methali zozote za kikurya?

Ndiyo () Sijui () Hapana ()

b) Kama jibu ni ndiyo, taja methali mbili za kikurya unazozifahamu
zinazohusiana na ujinsia.

i).....

Tafsiri ya Kiswahili.....

ii).....

Tafsiri ya Kiswahili

2. a) Je, methali za kikurya ni kichocheo cha ubaguzi wa ujinsia katika uhusiano
wa mwanamke na mwanaume?

Sijui () Ndiyo () Hapana ()

b) Kama jibu ni ndiyo kwanini?

.....

c) kama jibu ni hapana kwanini?

.....

3. Je, wanaume hupambanuliwa na vitu vyenye sifa gani katika methali za kikurya?

- a) Uimara, ujasiri na vyenye kuogopesha
- b) Dhaifu katika mwonekano na vyenye kudharaulika.
- c) Sura nzuri katika mwonekano na sauti nyororo

4. Je, umewahi kusikia methali isemayo:

a) O moona wegekari, nobhyaro bhyonswei (Mtoto wa kike ni wamataifa yote)

NDIYO () HAPANA () SIJUI ()

Methali hiyo ina maana gani?

.....

b) Mokali atana robhaaraa (Mwanamke hamiliki ardhi)

HAPANA () SIJUI () NDIYO ()

Methali hiyo ina maana gani?

.....

c) Wanyamokari agotaara kimura, mona sarigoko igutuna nsenye (Mwenye mke anayetembea kiume ni kama jogoo atafutaye jike)

HAPANA () NDIYO () SIJUI ()

Methali hiyo ina maana gani?.....

d) Ong'aina nyoko, si ise hai aregenda ahike (Mdanganye mama yako baba yako kamwe atatembea afike)

SIJUI () NDIYO () HAPANA ()

Methali hiyo ina maana gani?

e) Nyantabhoroye naibhora bhaaru, aribhora bhagende (Mwanamke aliyeachika mahari isiporudishwa atazaa wengi lakini watakwenda)

HAPANA () NDIYO () SIJUI ()

Methali hiyo ina maana gani?

.....

5. Toa maoni yako kuhusiana na methali za kikurya zinazojikita katika ujinsia

.....